

**Hanzehogeschool
Groningen**

University of Applied Sciences

Drentse wegen naar een Duurzame Samenleving

Resultaten “10.000 huishoudens” in het licht van 5 jaar onderzoek naar sociaal
maatschappelijke processen in de Drentse energietransitie

share your talent. **move** the world.

Colofon

Groningen, 30 september 2019

Dr. C.J. Wiekens & Y. Wijma Bsc

Communication, Behaviour & the Sustainable Society

EnTranCe, Centre of Expertise Energy & Academie voor Sociale Studies

Hanzehogeschool Groningen

Samenvatting

Vijf jaar geleden heeft de provincie Drenthe in het kader van een gezamenlijke zoektocht naar een energieneutraal Drenthe de Hanzehogeschool Groningen opdracht gegeven om de sociale kant van de energietransitie te onderzoeken. Vragen die in de verschillende studies centraal stonden, waren onder andere:

- Wat gebeurt er in de Drentse samenleving? Hoe reageert (een deel van) de samenleving op de energietransitie? Wie doet mee, wie is er op het moment nog niet mee bezig en wie ziet het (voorlopig nog) niet zitten?
- Welke partijen zijn betrokken bij de lokale energietransitie? Wie communiceert met of helpt wie?
- Hoe staat het met de verhouding in verschillende gebieden in Drenthe tussen de overheid, inwoners en organisaties en instellingen? Welke partijen hebben invloed?
- Waar komt weerstand vandaan? En hoe gaan we daarmee om?

Deze en andere vragen hebben we de afgelopen jaren in verschillende projecten en op verschillende plekken in Drenthe getracht te beantwoorden. Het doel van het beantwoorden van de vragen was telkens hetzelfde: met de Drentse samenleving ervoor zorgen dat het zowel voor huidige als toekomstige generaties een prettige provincie is om in te wonen en te werken.

De weg naar een duurzame samenleving is lang en vereist van iedereen dat passende bijdragen geleverd worden. Het proces van de energietransitie is complex en dynamisch, wat als gevolg heeft dat we nu nog niet weten hoe de vlag er over een paar jaar bijhangt en wat er dan nodig is om richting een duurzamere samenleving te gaan. Juist omdat geen eenmalige bijdrage van de samenleving gevraagd wordt, er meerdere stappen gezet gaan worden en we nu nog niet weten wat in de toekomst nodig is om een prettige leefomgeving te houden, is het belangrijk dat de gehele samenleving zoveel mogelijk bij het proces en de gemaakte keuzes betrokken wordt. Hoe zorgen we er daarom voor dat iedereen zich medeverantwoordelijk voelt en een bijdrage wil leveren?

De afgelopen vijf jaar hebben onderzoekers van de Hanzehogeschool sociale processen gemonitord en geëxperimenteerd met verschillende aanpakken om in samenwerking met verschillende partijen duurzaamheidsdoelen te behalen. In sommige projecten staan daarbij sociale processen centraal, maar in de meeste projecten is het onderzoek naar sociale processen ondersteunend. Grofweg kan gesteld worden dat als er geen problemen op het sociale vlak zijn, het onderzoek ondersteunend is bij het bereiken van duurzaamheidsdoelen. Deze ondersteuning houdt dan bijvoorbeeld in dat we sociale processen monitoren terwijl een blok huizen, een wijk of een geheel gebied verduurzaamd wordt, waarbij tussentijdse rapportages ervoor kunnen zorgen dat het proces op sociaal vlak goed blijft verlopen. Ondersteunend houdt ook in dat er bijvoorbeeld vooronderzoek uitgevoerd wordt naar de wijze waarop het sociale systeem in een gebied in elkaar zit, waar tijdens het ontwerpen en de uitvoering van een project rekening mee gehouden kan worden. In de onderzoeken waarin sociale processen centraal staan, wordt bijvoorbeeld met behulp van praktijkgericht onderzoek getracht om tot goede bewonersaanpakken te komen (die ook ingezet kunnen worden voor andere doelen, bijvoorbeeld op het gebied van Healthy Ageing, veiligheid en wijkverbetering), groepen te enthousiasmeren om met duurzaamheid aan de slag te gaan, samenwerking tussen bewoners, overheid en initiatieven te bevorderen, enzovoorts. Op basis van talrijke kleine, kortdurende experimenten die in dit rapport worden samengevat, zijn enkele grotere en meerjarige projecten voortgekomen: VINDI, Op naar beter Nul op de Meter, R-LINK en 10.000 Duurzame Huishoudens. In deze, alle (ook) in Drenthe uitgevoerde projecten monitoren we over lange tijd sociale processen en/of proberen we telkens opnieuw en beter met duurzaamheidsdoelstellingen aan te sluiten op hetgeen op dat moment gaande is.

10.000 Duurzame Huishoudens vormt dus een opschalingsproject waarin in één aanpak talrijke kleine, eerder uitgevoerde experimenten, samengevat worden. Deze aanpak zou in een wat langere (2-jarige) periode verder

ontwikkeld en getest worden. Het doel van het project was om in twee jaar zoveel mogelijk Drentse huishoudens in staat te stellen om mee te doen met de actie Speur de Energieslurper. Deelname aan de actie leidt, gebaseerd op de resultaten van eerder uitgevoerde pilots, ertoe dat het energiegebruik op een laagdrempelige wijze in huishoudens op de agenda komt te staan. Bovendien leidt deelname aan de actie tot inzicht in het energiegebruik (elektriciteitsgebruik) en tot het zetten van eerste stappen in het verminderen van het gebruik, bijvoorbeeld door het vervangen of op andere wijze gebruiken van energie slurpende apparaten.

In het eerste jaar is de nadruk gelegd op het uitvoeren van experimenten in samenwerking met een partij die deelnemers vervolgens van een aanbod op energiegebied kon voorzien. Hierbij is uitsluitend een wijkgerichte aanpak gevolgd. Deze tijdsintensieve aanpak heeft weliswaar tot interessante resultaten geleid en een positief effect gehad bij de huishoudens die deelgenomen hebben, maar blijkt voor een opschalingsvraagstuk niet de aangewezen methode te zijn. De aanpak vergt een nauwkeurige voorbereiding in samenwerking met, onder andere, de betreffende gemeente en geselecteerde partijen die bewoners een vervolgaanbod kunnen doen. Dit betekent, onder andere, dat de planning en uitvoering in een programma gegoten wordt, wat tot mooie resultaten leidt maar ook veel tijd kost. Het uitvoeren van een wijkgerichte aanpak in wijken of dorpen waar vanuit het niets een geheel programma ontwikkeld dient te worden, duurt lang en, zo bleek uit een interne tussentijdse evaluatie na driekwart jaar, niet bij het doel van het project 10.000 duurzame huishoudens te passen, aangezien het snelle opschaling in de weg staat.

In een kritische interne evaluatie is geconstateerd dat er te veel nadruk is gelegd op het volgen van de beschreven wijkgerichte benadering. Hiermee is afgeweken van de koers (opschaling) die gevolgd had moeten worden. Bovendien is geconstateerd dat niet alle werkzaamheden conform de subsidieaanvraag uitgevoerd zijn. Zo zou een netwerkbenadering toegepast worden en zou er aangesloten worden bij partijen die actief zijn op het gebied van duurzaamheid, maar dat was nog niet gebeurd. Omdat een deel nog niet uitgevoerd was en de resultaten ten opzichte van de doelstelling achterbleven, is een koerswijziging ingezet en is een verlenging van het eerste jaar met 3 maanden aangevraagd en gehonoreerd. In deze periode zijn nieuwe wegen verkend om zoveel mogelijk huishoudens te bereiken. In deze maanden kon op basis van de bevindingen ingeschat worden wat de kansen waren om in het tweede jaar de projectdoelstellingen (10.000 huishoudens) te behalen.

De koerswijziging bestond uit het volgen van een netwerkbenadering. In twee maanden zijn partners gezocht die gezien hun opgave en doelstelling(en) baat kunnen hebben bij het verlenen van medewerking. Hierbij is gezocht naar een "provincie dekkend samenwerkingsnetwerk", waarbij gekeken is wie kan helpen bij de werving voor de actie, en wie de actie nu of in de toekomst zelf zou kunnen gaan aanbieden. De bedoeling was om wat de laatste partijen betreft, de koffers bij hen achter te laten, zodat de actie ook na twee jaar voor Drentse huishoudens beschikbaar zou blijven.

In deze rapportage wordt aandacht besteed aan de gevolgde procedure en de resultaten die ermee behaald zijn. Samengevat biedt het onderzoek nieuwe inzichten met betrekking tot sociale netwerken in Drenthe en het activeren van die netwerken om huishoudens te motiveren gezamenlijk stappen in de energietransitie te zetten. Door de gevolgde aanpak lukt het om groepen te bereiken die niet behoren tot "the usual suspects", bijvoorbeeld mensen die op bewonersavonden op komen dagen. Bovendien lukt het om tot een provincie dekkend samenwerkingsnetwerk te komen. Vele partijen hebben positief gereageerd en mogelijkheden gezien om in samenwerking de actie komend jaar aan te bieden. Op deze manier viel te verwachten dat vele Drentse huishoudens de komende jaren deel zouden kunnen nemen aan Speur de Energieslurper. Door samen te werken met verschillende partners stond de mogelijkheid open dat er uiteindelijk veel meer dan 10.000 Drentse huishoudens met Speur de Energieslurper aan de slag gaan: ook nadat de projectperiode officieel af zou lopen, hebben bepaalde partners baat bij het blijven aanbieden van de actie aan Drentse huishoudens. De resultaten suggereren dat 10.000 huishoudens vooral in twee jaar bereikt kunnen worden via enkele grote partners (scholen, organisaties), waarmee direct gezegd moet worden dat hiermee slechts "laaghangend fruit" geplukt wordt. Met deze aanpak zou dus niet een doorsnede van de Drentse bevolking bereikt worden. Op deze koers is door de Hanzehogeschool niet ingezet en aandacht is, ook na de koerswijziging, uitgegaan naar het bereiken van *alle* groeperingen in Drenthe. In de drie maanden die er stonden voor de koerswijziging is het weliswaar gelukt om samenwerkingspartners te vinden en enkele kleinere acties uit te voeren, maar is het niet gelukt om grote

projecten direct te starten: deze stonden na de zomer gepland. Doordat de Hanzehogeschool de sterke voorkeur voor het bereiken van *alle* groepen heeft en de provincie baat heeft bij snelle opschaling, is naar aanleiding van de in juli aangeleverde rapportage met adviezen voor het tweede jaar, in onderling overleg geconcludeerd dat de doelstellingen van beide partijen weliswaar goed te onderbouwen vallen, maar te ver uit elkaar liggen om een vervolg te geven aan het project. De betrokken onderzoekers hebben de geplande werkzaamheden voor na de zomer inmiddels afgerond en blijven in verschillende andere projecten die in deze rapportage genoemd worden (VINDI, Energiewerkplaats Drenthe, R-LINK) met en in opdracht van de provincie samenwerken in het streven naar een duurzamere samenleving.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
1. Inleiding	8
2. De Drentse samenleving in de energietransitie	9
2.1. Een transitie van de maatschappij of van de samenleving?	9
2.2. Het bevorderen van een duurzame samenleving.....	11
2.3. Onderzoek verricht in de periode 2014-2019.....	11
2.4. Resultaten op hoofdlijnen	16
2.4.1. Participatie en Sociale Innovatie	16
2.4.2. Weerstand.....	18
2.4.3. Rol van de overheden.....	19
2.4.4. Lokale Energie Initiatieven.....	19
2.4.5. Energietransitie voor mensen met een relatief lage SES en aanvullende problemen	22
2.4.6. Duurzame Educatie.....	25
2.4.7. Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO).....	26
2.5. 10.000 Duurzame Huishoudens als volgende stap in de energietransitie.....	26
3. 10.000 Duurzame Huishoudens jaar 1	27
3.1. Uitgangspunten van 10.000 Duurzame Huishoudens	27
3.2. Verloop van het project in het eerste jaar tot de koerswijziging	27
3.3. Voorgestelde koerswijziging voor april-juni 2019	31
3.4. Resultaten jaar 1 vanaf de koerswijziging (april-juni 2019)	33
3.4.2 Sociaal Netwerk Analyse (SNA).....	35
3.4.3. Het benaderen en activeren van het netwerk	36
Biblionet Drenthe.....	36
Verduurzaming van VvE-appartementen complexen.....	37
Verduurzaming van scholen in Drenthe	38
Groene kerken in Drenthe	38
Energiebewustwording in het Drents Museum	39
Duurzaamheidscentrum Assen.....	40
NMF Drenthe en het Drents Energieloket.....	40
Energiecoöperatie Nieuw-Oranjepoort	41
Drenthe Sport Duurzaam.....	41
Ondernemend Assen.....	42
Energiek Roderwolde	42

	Habion: Nieuw Laarhof.....	42
	Gemeenten.....	43
3.4.4	Evenementen en media acties	43
	VvE-café Emmen	44
	Transfuture festival 2019	44
	Zin in de Zomer fair Hoogeveen	45
	Duurzaamheidsbijeenkomst gemeente Noordenveld.....	46
	Braderie en markt in Roden.....	46
	Zomerfair Hoogersmilde	47
3.4.5	Inschakelen communicatieafdelingen.....	48
3.4.6	Betrekken van studenten	49
3.5.	Plannen voor na de zomer (jaar 2) zoals beschreven in de tussentijdse rapportage d.d. 12 juli 2019 van de resultaten van het eerste jaar.....	50
3.6.	Oordeel van de provincie over de behaalde resultaten en een korte reactie hierop.....	52
3.7.	Afronding van het project.....	52

1. Inleiding

Deze eindrapportage is geschreven naar aanleiding van een gesprek dat met de provincie Drenthe heeft plaatsgevonden over de op 12 juli 2019 ingediende tussentijdse rapportage van de resultaten van het eerste jaar van het project 10.000 Duurzame Huishoudens. Het doel van het project was om 10.000 Drentse huishoudens in staat te stellen deel te nemen aan de actie Speur de Energieslurper. Tijdens deze actie, zo bleek uit voorgaand onderzoek dat uitgevoerd is in Drenthe, komen bewoners tot energiebesparing (elektriciteit) en worden deelnemers gemotiveerd om stappen in de energietransitie te zetten. Het project 10.000 Duurzame Huishoudens vormt een opschaling van de actie Speur de Energieslurper die in eerdere pilots, onder andere in vier Drentse dorpen, succesvol uitgevoerd was.

Tijdens het eerste jaar zijn verschillende onderdelen van het tweejarige project met wisselend succes uitgevoerd. In deze rapportage wordt aandacht besteed aan de gevolgde aanpak en de resultaten die ermee geboekt zijn. In het eerste hoofdstuk wordt de Drentse context beschreven aan de hand van 5 jaar onderzoek naar de Drentse energietransitie. Deze context biedt een lens waardoor vervolgens in de volgende hoofdstukken naar het gehele project en de resultaten gekeken kan worden. In het laatste hoofdstuk staan de werkzaamheden beschreven die in het eerste jaar verricht zijn en de resultaten die behaald zijn. Kort wordt op deze resultaten gereflecteerd.

2. De Drentse samenleving in de energietransitie

In 2014 heeft de provincie Drenthe onderzoekers van de Hanzehogeschool Groningen die als expertise het beïnvloeden van sociaal maatschappelijke processen op het gebied van de energietransitie hebben, gevraagd om een “gezamenlijke zoektocht naar een energieneutraal Drenthe” te starten. De afgelopen vijf jaar heeft deze zoektocht in verschillende projecten (o.a. Drenthe in Transitie en de Expeditie) vorm gekregen. De Hanzehogeschool Groningen heeft in deze projecten vooral drie taken uitgevoerd:

1. Gebaseerd op eigen onderzoek en dat van nationale en internationale onderzoeksgroepen advies uitgebracht aan de provincie en samenwerkingspartners over de sociale kant van de energietransitie;
2. De effecten van uitgevoerde projecten onderzocht (monitorings- en effectstudies verricht);
3. Bestaande aanpakken geëvalueerd en nieuwe aanpakken ontwikkeld die ertoe leiden dat meer groepen inwoners een, gezien hun eigenschappen, context en mogelijkheden, passende bijdrage leveren aan de energietransitie (ontwerpgericht onderzoek).

Het uitvoeren van deze taken heeft als doel de provincie en samenwerkingspartners te helpen om zoveel mogelijk evidence-based, en daarmee efficiënter en effectiever, te kunnen werken en, naderhand, de effecten van de werkzaamheden vast te stellen. Dit laatste is belangrijk, niet alleen om gezamenlijk te kunnen leren en werkwijzen verder te ontwikkelen, maar ook om inzichten te delen met professionals die zich nationaal en internationaal met dezelfde vraagstukken bezighouden. De Hanzehogeschool heeft met het uitvoeren van de werkzaamheden een aanvullend doel: het opleiden van professionals voor het werkveld. In alle hier beschreven onderzoeken hebben dan ook studenten en junior onderzoekers (net afgestudeerden) van verschillende disciplines geparticipeerd in het kader van hun professionele ontwikkeling en een (nadere) kennismaking met het werkveld. Resultaten van de onderzoeken zijn bovendien in de onderwijsprogramma's van verschillende opleidingen (Toegepaste Psychologie, Sociaal Werk en de master Energy for Society).

9

De in dit hoofdstuk beschreven onderzoeksresultaten bieden een lens waardoor naar de resultaten van het project 10.000 Duurzame Huishoudens gekeken kan worden. Het hoofdstuk biedt de lezer achtergrondinformatie over het antwoord op de vraag waarom we voor dit gezamenlijke project gekozen hebben, waarop het project aansluit, wat de verwachtingen waren en in hoeverre de vele ambities die we met dit project hadden, gerealiseerd zijn.

Of een project bijdraagt aan de doelen van de provincie, valt te beantwoorden door de resultaten van het project in het licht van de visie van de provincie te plaatsen en te beschouwen in hoeverre de behaalde resultaten het waarschijnlijker maken dat deze visie op de Drentse samenleving gerealiseerd wordt. In dit hoofdstuk staan we daarom eerst kort stil bij de visie van de provincie Drenthe. Vervolgens bespreken we het onderzoek dat verricht is en de huidige stand van zaken, zodat vervolgens de resultaten van 10.000 Duurzame Huishoudens in dit licht geëvalueerd kunnen worden.

2.1. Een transitie van de maatschappij of van de samenleving?

Waar in het nieuwe klimaatakkoord gesteld wordt dat de energietransitie “in de eerste plaats een *maatschappelijke* transitie” is (pagina 4 van het klimaatakkoord van 28 juni 2019), spreekt de provincie Drenthe van “een opgave voor de hele Drentse *samenleving*”. Hoewel het hier wellicht niet een bewust gekozen term betreft, heeft de provincie Drenthe gezien de opgave, het huidige politieke klimaat en de keuzes die gemaakt

worden, het bij het rechte eind: het betreft meer nog dan een maatschappelijke opgave, een opgave voor de samenleving. Waar met het woord “maatschappij” de nadruk wordt gelegd op de wijze waarop de maatschappij is georganiseerd en gereguleerd wordt in en door instituties (bv. overheid, rechtspraak, onderwijs), ligt de nadruk bij het woord “samenleving” op de wijze waarop we ons tot elkaar verhouden (inclusief tot instituties) en samen de maatschappij vormgeven. In een prachtig georganiseerde maatschappij waarin doelen (gezond ouder worden, het volbrengen van het klimaatakkoord) gemakkelijk en goed bereikt kunnen worden, kan het, in elk geval theoretisch, vreselijk zijn om samen te leven. Met alle klimaatdiscussies behoeft men geen mentale acrobatiek uit te voeren om hierbij een beeld te krijgen. De vraag is dan ook hoe we op een goede manier met elkaar de samenleving zodanig vormgeven dat het nu en in de toekomst een prettige plek is om in te leven.

Moeten instituties daarbij op de schop? Als je kijkt naar de mate en snelheid waarmee decentralisatie ervoor zorgt dat op vele gebieden (zorg, onderwijs, economie, energie) getracht wordt om groepen in de samenleving zodanig te “empoweren” dat ze zelf het heft in handen kunnen nemen, zou je dat bijna geloven. Met decentralisatie wordt gestreefd om zoveel mogelijk zeggenschap op een zo laag mogelijk niveau te beleggen. Hierbij wordt niet geschuwd om burgers in een positie te brengen waarin ze de verantwoordelijkheid nemen voor zaken die voorheen door de overheid geregeld werden. Decentralisatie zien we de afgelopen jaren terug op verschillende overheidsdomeinen en ook in de energietransitie. Hoewel doelstellingen volledig top-down geformuleerd zijn in akkoorden op internationaal en nationaal niveau, ligt de uitwerking en vertaling ervan, in elk geval voor huishoudens, veelal in de lokale omgeving. Een goed voorbeeld hiervan is de uitwerking van het streven naar aardgasvrije wijken. Lokale overheden (gemeenten) dienen hierin de regie te voeren en proberen gezamenlijk met netbeheerders en de lokale bevolking plannen uit te werken. De voorkeur hierbij gaat vaak naar een (semi) bottom-up proces, waarin inwoners het heft in handen nemen en gezamenlijk keuzes maken. Omdat het vaak ofwel geen bottom-up proces betreft of lokale initiatieven met plannen bij de gemeente aankloppen die (nog) niet bij het beleidskader passen, vormt dit een ingewikkeld proces.¹

10

Een onderliggende gedachte achter decentralisatie is dat bestuurders in een bepaalde regio beter weten wat er op lokaal niveau leeft en in nauw contact met de lokale bevolking op een passende wijze uitvoering kunnen geven aan doelstellingen. In deze gedachte zitten, onder andere, de volgende assumpties:

1. Deze bestuurders weten wat op lokaal niveau leeft;
2. Op lokaal niveau is voldoende kennis en kunde aanwezig;
3. Het contact met de lokale bevolking is nauw en in een soort van gesprek “komt men er gezamenlijk wel uit”.

Sommige wetenschappers hebben erop gewezen dat deze assumpties niet per se waar hoeven te zijn en dat het goed is om te beseffen dat er ooit goede redenen waren om te centraliseren.² Zij wijzen er dan bijvoorbeeld op dat er op centraal niveau meer kennis en kunde verzameld kan worden (specialisatie) en dat “een overheid op afstand” weliswaar minder goed aan kan sluiten bij specifieke lokale behoeften, maar dat dit ooit als iets wenselijks werd gezien, aangezien men er dan voor kon zorgen dat het gelijkheidsbeginsel werd toegepast (gelijke monniken, gelijke kappen). In deze gedachte zit tegelijkertijd een probleem (er is simpelweg geen sprake van gelijkheid: niet iedereen en elke regio is gelijk en een “gelijke behandeling” zorgt juist voor ongelijkheid) en een oplossing (kunnen garanderen dat een groep in het zuiden van het land dezelfde kansen krijgt als een groep in het noorden van het land). Naast het kunnen toepassen van het gelijkheidsbeginsel zou een overheid op afstand, juist door de “professionele afstand”, betere beslissingen kunnen nemen, omdat ze niet afgeleid worden door het hier en nu en door alledaagse dingen. Hoewel overal iets voor te zeggen valt en de waarheid in het midden zal liggen (of in elk geval een belangrijke taak vormt voor het midden, zie ook voetnoot 1), draagt het onderzoek dat we de afgelopen jaren hebben uitgevoerd bij aan het identificeren van best practices, knelpunten en risico's en het optimaliseren van de samenwerking tussen overheid, inwoners en bedrijfsleven. Een concreet risico is bijvoorbeeld dat mensen door alomtegenwoordige communicatiemiddelen heel goed weten wat elders in het land of zelfs al in de provincie mogelijk is, waardoor de overheid geconfronteerd kan worden met mensen die

¹ Zie ook: Wiekens, C.J., & Germes, L. A. M. H. (in druk). Een gedecentraliseerde energietransitie. Rooilijn: Tijdschrift voor wetenschap en beleid in de ruimtelijke ordening.

² Bredewold, F., Duyvendak, J. W., Kampen, T., Tonkens, E., & Verplanke, L. (2018). De verhuizing van de verzorgingsstaat: Hoe de overheid nabij komt. Van Gennep Amsterdam.

een beroep doen op de gelijke behandeling (bv. het beschikbaar stellen van subsidies) en/of bijvoorbeeld met weerstand (omdat elders gezien is dat weerstand loont). In ons onderzoek stellen we de wenselijkheid van een gedecentraliseerde energietransitie niet centraal, maar hebben we wél oog voor het versterken van mogelijke kansen en het beperken van risico's gegeven deze context. Met een gedecentraliseerde energietransitie als context is het voor ons dus vooral de vraag hoe verschillende partijen in onderlinge samenwerking zo goed mogelijk invulling kunnen geven aan de energietransitie.

2.2. Het bevorderen van een duurzame samenleving

De vraag hoe verschillende partijen in samenwerking het best kunnen werken aan een duurzamere samenleving, is breed en omvat meer dan alleen de energietransitie. Hoewel we als onderzoeksgroep meerdere thema's belichten, stond de energietransitie in de meeste studies centraal.

In ons onderzoek hanteren we een aantal uitgangspunten. Een eerste uitgangspunt in het onderzoek dat we verrichten is **transparantie**, vooral op momenten dat we inzetten op "gedragsverandering" en "het beïnvloeden van sociale processen". We manipuleren niet en we verleiden (groepen) mensen ook niet tot keuzes die ze niet

"Juist omdat geen eenmalige bijdrage van de samenleving gevraagd wordt, er meerdere stappen gezet gaan worden en we nu nog niet weten wat er in de toekomst nodig is om een prettig leefklimaat te houden, is het belangrijk dat de gehele samenleving zoveel mogelijk bij het proces en de gemaakte keuzes betrokken wordt."

willen maken. De achterliggende gedachte is dat de weg naar een duurzame en sociale samenleving lang is en van iedereen verlangt dat een passende bijdrage geleverd wordt. Het proces van de energietransitie is complex en dynamisch, waarbij we nu nog niet weten hoe de vlag er over een paar jaar bijhangt en wat er dan nodig is om richting een duurzamere samenleving te gaan. Juist omdat geen eenmalige bijdrage van de samenleving gevraagd wordt, er meerdere stappen gezet moeten worden en we nu nog niet weten wat er in

de toekomst nodig is om een prettige leefomgeving te houden, is het belangrijk dat het een **bewust proces** betreft dat gezamenlijk doorlopen wordt. Bij het streven naar een duurzame samenleving, is het belangrijk dat er keuzes gemaakt worden op ruimtelijk, economisch, technisch en sociaal vlak en dat die keuzes zoveel mogelijk door een zo groot mogelijke groep gedragen worden. **Inclusiviteit**, het meenemen van alle gebieden en groepen in het vaststellen van doelen en het opzetten van een proces dat moet leiden tot de doelen, staat daarom in de veranderingstrajecten die we ontwikkeld en getest hebben centraal. Een ander uitgangspunt is dat we ons richten op **betekenisvolle sociale groepen**. Vele studies, zowel van ons als van anderen, hebben laten zien dat de mens een sociaal wezen is en sterk beïnvloed wordt door de sociale omgeving. Verandering in en met groepen is gemakkelijker en effectiever dan het beïnvloeden van individuen of individuele huishoudens. Tot slot is een uitgangspunt in onze projecten dat, geheel conform de fundamentele behoefte aan autonomie in onze westerse culturen, veranderingsprocessen een **rechtmatige eigenaar** hebben: ze zijn van degenen die de verandering ondergaan. Dit heeft bijvoorbeeld als gevolg dat we **participatie** verkiezen boven aansturing.

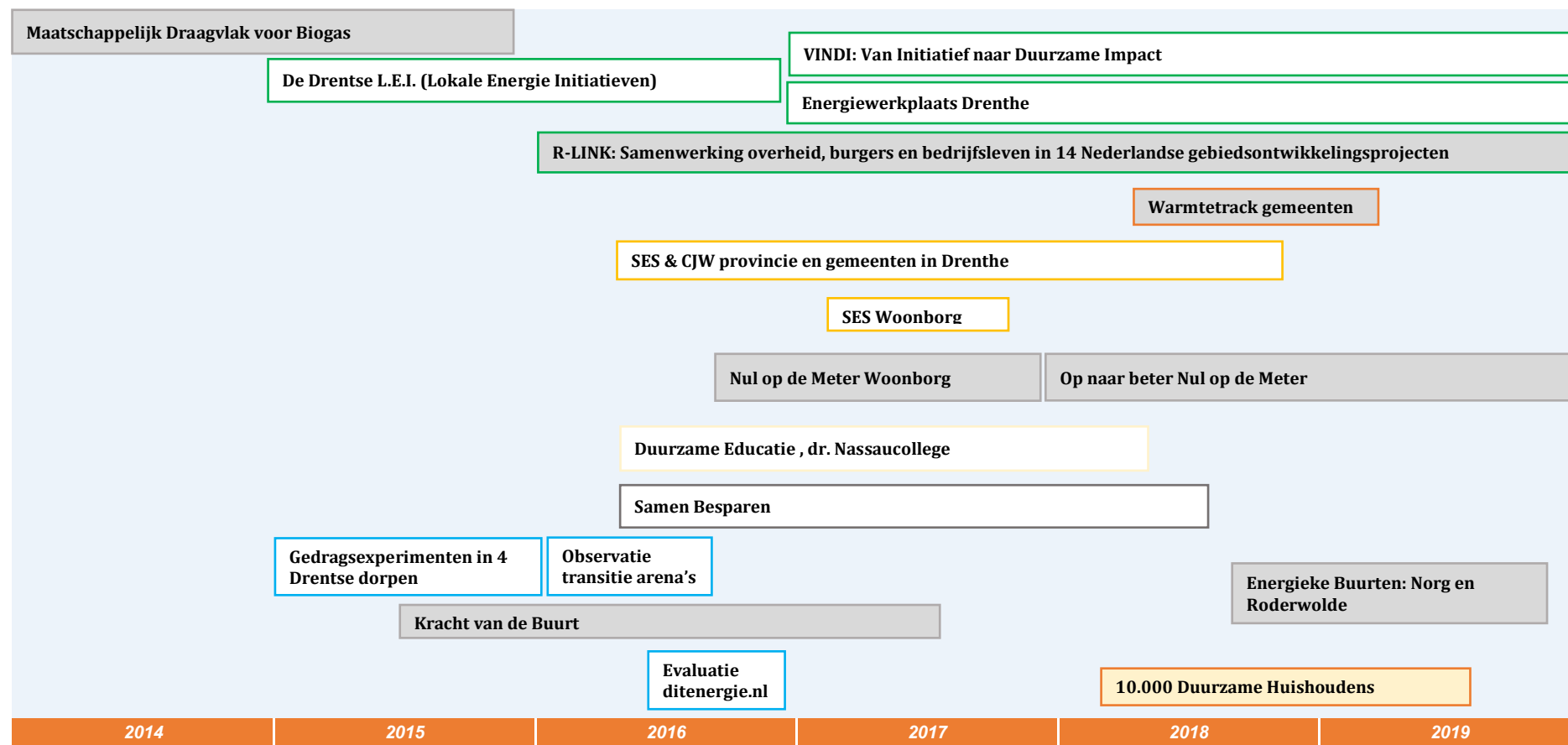
2.3. Onderzoek verricht in de periode 2014-2019

De in de vorige paragraaf beschreven uitgangspunten voor sociaal maatschappelijke veranderingsprocessen hebben we de afgelopen jaren in verschillende projecten vertaald. Concreet hebben we de afgelopen 5 jaar in Drenthe onderzoek verricht dat samengevat kan worden op enkele thema's die in de energietransitie belangrijk zijn: participatie en sociale innovatie, omgaan met weerstand, de rol van de lokale en provinciale overheid, lokale energie initiatieven, de energietransitie voor mensen met een relatief lage SES (sociaaleconomische status), educatie, en de rol van organisaties in de transitie. In tabel 2.1 staat het uitgevoerde onderzoek gegroepeerd rondom thema's en kernvragen. Op de erop volgende pagina's staat een tijdlijn (figuur 2.1) en een tabel waarin de verschillende projecten kort beschreven staan (tabel 2.2).

Tabel 2.1 Uitgevoerde projecten in de provincie Drenthe samengevat per thema

Thema	Vragen	Projecten in Drenthe
Participatie en Sociale Innovatie	- Hoe breng je energie bij huishoudens op de agenda? - Hoe stimuleer je participatie bij het invullen van top-down doelstellingen? - Hoe kom je tot gezamenlijke keuzes in de energietransitie? - Hoe zorg je ervoor dat in participatietrajecten alle groepen burgers een rol innemen?	- Gedragsexperimenten in 4 Drentse dorpen - Kracht van de buurt - VINDI - R-LINK - SES en CJW in Bedrijfkracht - Energieke Buurten Norg en Roderwolde - De toekomst van de Duurzame Samenleving - Het betrekken van minderheidsgroeperingen bij de energietransitie: de Turkse gemeenschap in Assen en de Molukse gemeenschap in Hoogeveen
Weerstand	- Hoe kun je weerstand voorkomen? - Hoe ga je om met weerstand?	- Maatschappelijk draagvlak voor biogas - Op naar beter Nul op de Meter - Sociaal leren bij tegenstrijdige ideeën (werkpakket R-LINK)
Rol van de overheid	- Hoe geven lokale overheden de energietransitie vorm? - Welke keuzes maken zij en hoe voeren ze die uit? - Hoe verhouden lokale overheden zich tot verschillende partijen? - Welke rol nemen ze in en hoe doen ze dat?	- VINDI - Warmtetrack gemeenten - R-LINK
Lokale Energie Initiatieven	- Wat is de betekenis en bijdrage van burgerinitiatieven? - Welke initiatieven zijn er in Drenthe? - Wat zijn hun sterke en zwakke punten? - Wat dragen zij bij aan de energietransitie? - Hoe zou je ze kunnen versterken? - Welke status zouden ze in de maatschappij moeten innemen (en krijgen)?	- De schone Drentse L.E.I. - De Drentse Energiewerkplaats - VINDI - R-LINK - Energieke Buurten Norg en Roderwolde
Energietransitie voor mensen met een lage sociaaleconomische status	- Hoe zorg je ervoor dat kwetsbare groepen in de samenleving participeren of goed vertegenwoordigd worden? - Hoe kun je deze groepen ondersteunen in energiebesparing? - Hoe staan deze groepen in de energietransitie?	- Samen Besparen - Doe WATT - Energiecoöperatie Nieuw-Oranjepoort (in ontwikkeling) - Nul op de meter Woonborg
Duurzame Educatie	- Hoe plaats je energie en duurzaamheid in het curriculum? - Hoe zorg je voor bewustzijn van het energiegebruik? - Hoe zorg je voor basiskennis op het gebied van energie en duurzaamheid?	- Duurzame educatie dr. Nasaucollege
Rol van organisaties	- Hoe kun je op het gebied van duurzaamheid organisaties ondersteunen in het invullen en uitvoeren van hun MVO-beleid?	- Bedrijfkracht: vervolg

Figuur 2.1 Tijdlijn van het uitgevoerde onderzoek in Drenthe

NB: In projecten die in een met grijs ingekleurd blokje staan, is de provincie Drenthe niet officieel een partner

Tabel 2.2 Overzicht onderzoek uitgevoerd in de provincie Drenthe in de periode 2014-2019

Nr	Project	Looptijd	Doel	Financiering en partners	Status
1	Maatschappelijk Draagvlak voor Biogas	2014-2015	Onderzoek naar draagvlak voor biovergisters, zowel door naar het publieke debat te kijken als naar twee cases, waaronder Coevorden.	DNV-GL en TNO. Mede mogelijk gemaakt door de gemeente Groningen, provincie Groningen, Europese Unie, Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, Ministerie van Economische Zaken, Pieken in de Delta en SNN.	Afgerond
2	Gedragsexperimenten in 4 Drentse dorpen	2015	Ontwikkelen van een aanpak om mensen die nog niet met hun energiegebruik bezig zijn te motiveren om energie te besparen.	Gefinancierd door de provincie Drenthe. Uitgevoerd i.s.m. de gemeente Tynaarlo en Buurkracht.	Afgerond
3	De Schone Drentse L.E.I.	2015-2017	Onderzoek naar alle lokale duurzame initiatieven in Drenthe: hoeveel zijn het? Wat zijn hun doelen? Wat bereiken ze? Tevens is er een sociaal netwerkanalyse uitgevoerd naar de wijze waarop L.E.I. worden ondersteund en met wie ze informatie uitwisselen.	Gefinancierd door de provincie Drenthe. Uitgevoerd i.s.m. de NMF Drenthe.	Afgerond
4	Kracht van de Buurt	2015-2017	Ontwikkelen van 5 gedragsinterventies om mensen te verleiden tot energiebesparing. Tevens is een wijkgerichte aanpak ontwikkeld en getest.	Gefinancierd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en Buurkracht. Uitgevoerd i.s.m. Buurkracht en de RUG.	Afgerond
5	Lokale Energietransitie in Noord-Nederland	2016	Energie Initiatieven in de 3 noordelijke provincies zijn letterlijk in kaart gebracht. Tevens is gereflecteerd op het speelveld en het succes van de lokale energietransitie.	Gefinancierd door Gasunie Transport Services.	Afgerond
6	Evaluatie ditenergie.nl	2016	Evaluatie en advies platform ditenergie.nl.	Gefinancierd door de provincie Drenthe.	Afgerond
7	Observaties Transitie Arena's	2016	Advies Transitie Arena's.	Eigen bijdrage.	Afgerond
8	Samen Besparen	2016-2018	Het stimuleren van draagvlak en participatie in een robuust GGW-gebied.	Gefinancierd vanuit verschillende bronnen, waaronder de provincie Drenthe, de gemeente Assen en RGA.	Gestopt
9	Duurzame Educatie	2016-2018	Ontwikkelen en testen van een lespakket gericht op het bevorderen van duurzaam gedrag dat structureel in het curriculum opgenomen kan worden van voortgezet onderwijsinstellingen.	In opdracht van de provincie Drenthe en het Wellantcollege. Uitgevoerd i.s.m. het dr. Nassaucollege en het Wellantcollege.	Afgerond
10	R-LINK	2016-2021	Onderzoek naar 14 Nederlandse gebiedsontwikkelingsprojecten die 5 jaar gevolgd worden. Ook vindt een vergelijking plaats met buitenlandse gebiedsontwikkelingsprojecten. De HG heeft als gebied de provincie Drenthe en als context de energietransitie ingebracht.	Subsidie Smart Urban Regions of the Future NWO en SiA. Uitgevoerd i.s.m. Wageningen University & Research, Universiteit van Amsterdam, Hogeschool van Amsterdam, gemeente Amsterdam, gemeente Groningen, Amsterdam Economic Board, Tertium, Amsterdam institute for advanced Metropolitan Solutions, Antea Group, Marineterrein Amsterdam, Boeletuin, Metabolic en Pakhuis de Zwijger.	In uitvoering
11	Energiewerkplaats Drenthe	2017-heden	Monitoring lokale energie initiatieven en geboden ondersteuning, verder ontwikkelen van aanpakken op basis van onderzoek.	Eigen bijdrage.	In uitvoering

(vervolg tabel 2.2)

12	VINDI	2017-2021	Promotieonderzoek naar de lokale energietransitie. De samenwerking tussen decentrale overheid en inwoners via lokale initiatieven wordt bestudeerd met als doel de lokale energietransitie te versterken door nieuwe aanpakken te ontwikkelen en te testen. Het onderzoek dat onder VINDI valt wordt vrijwel geheel in Drenthe uitgevoerd.	Gefinancierd door de HG (3 dagen per week), de WUR (1 dag per week) en de provincie Drenthe (1 dag per week).	In uitvoering
13	Nul op de Meter Woonborg	2018	Onderzoek naar beleving renovatieproces en NoM-woning in Roden (Bomenbuurt). Op basis van het onderzoek is een advies uitgebracht ter verbetering van het renovatietraject.	Woonborg.	Afgerond
14	10.000 Duurzame Huishoudens	2018-2020	In dit project komen alle voorgaande projecten samen: hoe betrek je de Drentse inwoners bij de energietransitie? Hoe zet je, afhankelijk van kenmerken van de groepen huishoudens en de sociale context, de eerste, tweede of verdere stappen? Hoe kunnen bestaande initiatieven het best versterkt worden, zodat meer mensen in hun omgeving zich erbij aansluiten? De belangrijkste vraag in dit project is hoe je samen de energietransitie vormgeeft. Hoe zorg je ervoor dat <i>iedereen</i> de kans krijgt om te participeren?	Subsidie provincie Drenthe en eigen bijdrage. Uitgevoerd i.s.m. vele lokale partijen en instanties, waaronder: diverse gemeenten, lokale energievooperaties, Biblionet Drenthe, Drents Museum, Groene Kerken, Solidair Groningen en Drenthe, NMF Drenthe, BOKD, Drents Energieloket, sportverenigingen, VVE's, dorpsverenigingen en Ondernemend Assen.	Gestopt
15	Op naar beter Nul op de Meter!	2018-2020	Het ontwikkelen van een aanpak om het bewonersproces rondom NOM-renovaties te optimaliseren en de kans te vergroten dat NOM ook daadwerkelijk in de praktijk gerealiseerd wordt. Hierbij gaat het om het traject van planvorming tot en met ingebruikname van de woning.	Subsidie RAAK-publiek (SiA). Uitgevoerd i.s.m. Woonborg, Roeg&Roem, Lefier, Wold&Waard, Elkien, Domesta, Duravermeer, Van Wijnen, Vuurboom bv, Comfort Partners, Cedel, Woonbond, VACpunt Wonen, Provincie Groningen, KAW, Enexis, GrEK, Vesteda, MVGM en de TU Delft.	In uitvoering
16	Bedrijfskracht	2018-heden	In samenwerking met organisaties groepen mensen activeren om gezamenlijk een bijdrage te leveren aan de energietransitie.	Founding fathers zijn Gasunie, Enexis en de HG. Vele organisaties hebben zich inmiddels aangesloten. Alle organisaties leveren een financiële bijdrage aan het project.	Afgerond
17	Warmtetrack gemeenten	2018-2019	Organisatie van warmtesessies om gemeenten te ondersteunen in het invullen van de RES. Knelpunten en mogelijke oplossingen worden tijdens de track besproken.	Eigen bijdrage i.s.m. RHDHV	Afgerond
18	Energieke Buurten Norg en Roderwolde	2019	Gebiedsgerichte aanpak. Het uitvoeren van twee pilots om twee verschillende gebieden (Roderwolde en omgeving en een buurt in Norg) in samenwerking met de bewoners "energieneutraal" te maken. De bijdrage van de HG bestond uit het inventariseren van de uitgangspositie zowel van de bewoners als de woningen.	Gefinancierd door de gemeente Noordenveld. Uitgevoerd i.s.m. energievooperatie NoordseVeld, dorpsbelangen Roderwolde en een werkgroep in Norg.	Afgerond

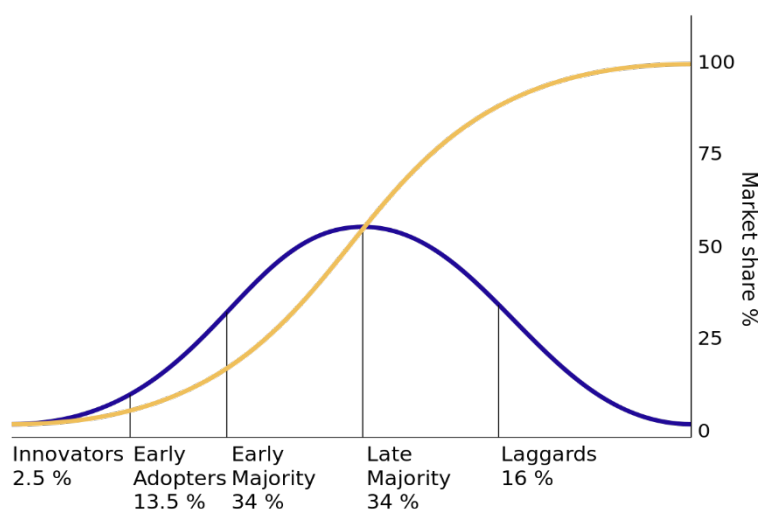
2.4. Resultaten op hoofdlijnen

In deze paragraaf beschrijven we kort de lessen die we op basis van de verschillende projecten in Drenthe geleerd hebben. De resultaten op hoofdlijnen noemen we per thema zoals gespecificeerd in tabel 2.1: participatie en sociale innovatie, weerstand, de rol van de overheden, lokale energie initiatieven, de energietransitie voor mensen met een lage sociaaleconomische status, duurzame educatie en de rol van organisaties.

2.4.1. Participatie en Sociale Innovatie

De kernvraag bij het stimuleren van participatie is hoe groepen mensen gemotiveerd kunnen worden om een passende bijdrage te leveren aan de energietransitie. Een model dat hierbij gehanteerd kan worden en dat in 2014 door de provincie gehanteerd werd, is het model dat gebaseerd is op de “diffusion of innovation” theorie. In dit model worden groepen mensen onderscheiden op basis van hun reactie op (een specifieke invulling van) innovatie. Hoewel we als experts op het gebied van gedragsverandering in transities geen voorstanders zijn van categorisatiemodellen (bv. op basis van marktsegmentatie), omdat het indelen van mensen in categorieën doorgaans de zekerste weg naar het ontbreken van langdurige en grondige verandering is³, kan dit model inzicht bieden, mits het niet star geïnterpreteerd wordt (iemand is niet een “laggard”, maar gedraagt zich op dat moment als een laggard, en daar ligt een motivatie aan ten grondslag die zou kunnen veranderen).

Figuur 2.2 Diffusion of Innovations (Rogers, 1962)

Per project is vastgesteld waar verschillende belanghebbenden zich op dat moment bevonden ten opzichte van de doelen van het project. Provincie breed bleek vijf jaar geleden verreweg de meerderheid van de inwoners zich nauwelijks bewust te zijn van hun energiegebruik en de noodzaak van een energietransitie. Slechts enkele “innovators” (minder dan 1% van de bevolking) waren initiatieven gestart om hun eigen woning of de buurt, wijk of het dorp te verduurzamen. Een zeer kleine groep early adopters had zich hierbij aangesloten. Op een enkel initiatief na was de omvang zowel in mensen als in geformuleerde doelstellingen beperkt.

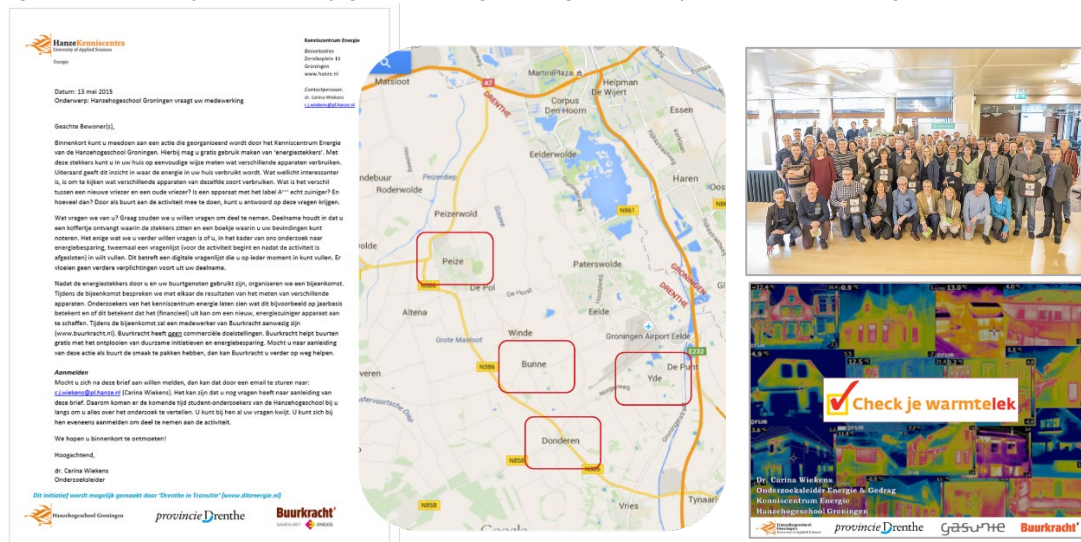
De eerste trajecten die we in Drenthe gestart zijn, vonden plaats in het kader van “Drenthe in Transitie: de gezamenlijke zoektocht naar een energieneutraal Drenthe”. Met verschillende partners, waaronder DRIFT en Het

³ In de meeste situaties waarin gedragsverandering gewenst is, schiet je jezelf in de voet op het moment dat je mensen in gaat delen in categorieën. Deze categorieën werken doorgaans als “self-fulfilling prophecies”, terwijl je enkele categorieën doorgaans wenselijker vindt dan andere. Een voorbeeld hiervan is het indelen van mensen op basis van levensstijl. In de energietransitie is het bijvoorbeeld relatief gemakkelijk om “postmaterialisten” aan te laten haken en moeilijk om “hedonisten” er structureel bij te betrekken. Door in de communicatie aan te sluiten bij deze categorieën, zorg je ervoor dat mensen in deze categorieën blijven zitten. **Gelukkig zijn mensen complexer dan deze modellen het over doen komen:** iemand gedraagt zich hedonistisch in een bepaalde situatie, maar in een andere situatie (waar het bijvoorbeeld het gezin of een specifiek maatschappelijk onderwerp betreft) niet. Door als uitgangspunt te nemen dat mensen “nog niet” in een bepaalde categorie op het gebied van de energietransitie zitten en op zoek te gaan naar **onderliggende relevante gedragsdimensies**, kan een gedragsveranderingstraject specifiek op de relevante dimensies gericht worden. Het resultaat is verandering die duurzamer en toekomstbestendiger is.

Portaal, zijn we projecten gestart die specifiek op inwoners gericht waren die zich in verschillende fasen bevinden. Waar DRIFT een koplopersbenadering volgde, zorgde Het Portaal voor de verbinding met de “early adopters” door ditenergie.nl op te richten en evenementen aan te jagen. De effecten van beide projecten hebben we meetbaar gemaakt en vervolgens vastgesteld. Onze verdere rol bestond uit het in pilots zoeken naar methoden om “the majority” te activeren. In samenwerking met de provincie, Gasunie en Enexis hebben we verschillende acties ontwikkeld waarin mensen gemotiveerd werden om met energie aan de slag te gaan. Speur de Energieslurper, Check je Warmtelek, Is je CV OK? en Let Light be LED zijn hieruit voortgekomen.

In de eerste trajecten is met een wijkgerichte aanpak (actie energiestekkers Drenthe, Kracht van de Buurt) en later met organisaties in Bedrijfkracht (o.a. provincie Drenthe, verschillende gemeenten en woningcorporaties) ervaring opgedaan met het activeren van inwoners om energie te besparen en het aanwakkeren van enthousiasme om gezamenlijk vervolgstappen te zetten.

Figuur 2.3 In 2014 zijn de eerste wijkgerichte en organisatiegerichte aanpakken ontwikkeld en getest

17

De geleerde lessen van deze trajecten zijn dat wijkgerichte aanpakken inderdaad succesvol kunnen zijn (ongeveer 40% van de benaderde mensen deed vijf jaar geleden mee en was na de actie bereid om vervolgstappen te zetten). Als het doel het bereiken van veel mensen is, dan kunnen bestaande organisaties een positieve rol vervullen. Deze organisaties bezitten logischerwijs een behoorlijk “organisatievermogen”, bijvoorbeeld doordat er efficiënte communicatiekanalen ontwikkeld zijn die aangewend kunnen worden om de actie onder de aandacht te brengen. De praktijk leert dat via organisaties relatief grote groepen snel bereikt kunnen worden. Bovendien kunnen organisaties een deel van de organisatie van de acties overnemen. Uit de resultaten van Bedrijfkracht blijkt dat ongeveer 1/3^e van de werknemers via de acties bereikt kan worden, waarbij vooral Check je Warmtelek kan rekenen op veel belangstelling.

De resultaten die we in het project 10.000 Duurzame Huishoudens als uitgangspunt meegenomen hebben, zijn dat via een wijkgerichte aanpak groepen mensen die geografisch gezien vlakbij elkaar wonen, geactiveerd kunnen worden om met energie aan de slag te gaan. Deze aanpak kan handig zijn op momenten dat er gebiedsgericht gewerkt moet worden en er nog geen sterke initiatieven zijn die de inwoners kunnen representeren. Als snelle opschaling het doel is, bijvoorbeeld omdat provincie breed energie op de agenda van huishoudens geplaatst moet worden, dan is kan het effectief zijn om met organisaties samen te werken. Het uitvoeren van de acties via bestaande organisaties is bovendien efficiënter. Echter, uiteraard worden via organisaties niet alle doelgroepen bereikt. Om deze reden is de wijkgerichte aanpak, naast het volgen van een netwerkbenadering (via formele en informele organisaties) in het projectplan meegenomen.

Participatie van groepen die niet gemakkelijk aanhaken

Bij het volgen van een wijkgerichte aanpak of een aanpak via organisaties, zijn er enkele groepen die doorgaans niet aanhaken. Groepen die ontbreken, zijn:

- mensen met een relatief lage SES (Sociaal Economische Status) én aanvullende problemen
- jonge gezinnen
- oude ouderen
- minderheden

Voor een aanpak gericht op mensen met een relatief lage SES én aanvullende problemen, zie paragraaf 2.4.5 en voor een aanpak gericht op jonge gezinnen paragraaf 2.4.6. Op dit punt valt te melden dat we in de wijkgerichte aanpak en in studies verricht in samenwerking met woningcorporaties hebben gemerkt dat ouderen (65+) de boot vaak afhouden met argumenten als: “Het zal mijn tijd wel duren” en “Ik ben te oud om nu nog met energie bezig te gaan”. In 10.000 Duurzame Huishoudens hebben we dit niet als gegeven beschouwd. In het project hebben we toch nog een poging gewaagd om ouderen bij de energietransitie te betrekken en op zoek te gaan naar een voor hen passende bijdrage. Zie hiervoor de resultaten van jaar 1. Hetzelfde geldt voor het laten aanhaken van minderheden. In onderzoek naar het betrekken van de Molukse en Turkse gemeenschappen in Assen is ervaring opgedaan om via “kernpersonen” de gemeenschap te mobiliseren. Ook aan deze groepen hebben we in 10.000 Duurzame Huishoudens aandacht geschonken en de geleerde lessen hebben we in het eerste jaar toegepast in Hoogeveen en Emmen (zie hiervoor eveneens de resultaten van jaar 1). Al deze activiteiten zijn verricht om te voorkomen dat in het project alleen “the usual suspects” deelnemen, terwijl het voor een succesvolle energietransitie noodzakelijk is dat iedereen een steentje bijdraagt.

2.4.2. Weerstand

18

Weerstand tegen op energie gerichte projecten kan gemakkelijk optreden. Vaak liggen hier sociaal maatschappelijke en/of cultuurhistorische redenen aan ten grondslag, maar het kan ook voortkomen uit een verschil in inzicht met betrekking tot het nut en de noodzaak van maatregelen in de energietransitie. Voorbeelden van sociaal maatschappelijk en/of cultuurhistorische problemen zijn de verhoudingen tussen bepaalde groeperingen en de overheid die door confrontaties in het verleden niet een goed uitgangspunt bieden voor samenwerking op welk thema dan ook, of dorpen die bepaalde ervaringen met bedrijven en instanties hebben opgedaan en daardoor geen initiatieven van buitenaf in hun dorp tolereren. Deze ervaringen kunnen het realiseren van nieuwe initiatieven belemmeren. In onderzoek naar het draagvlak voor biovergisters kwamen we dit bijvoorbeeld in enkele dorpen tegen (zie [deze link](#)). Doorgaans kan weerstand voorkomen worden door voortijdig onderzoek te verrichten en daarmee de uitgangspositie van belanghebbenden en hun standpunt ten opzichte van elkaar en het onderwerp goed in beeld te brengen. Gevoelige punten en belemmeringen kunnen in het onderzoek geïdentificeerd worden naast de kansen die er zijn om het project ondanks de geïdentificeerde belemmeringen in goede banen te leiden. In 10.000 Duurzame Huishoudens werd op voorhand geen weerstand verwacht: mensen die niet mee willen doen, melden zich simpelweg niet. Wel hebben we rekening gehouden met verschillende argumenten die mensen kunnen hebben tegen aan duurzaamheid gerelateerde projecten. Deze vorm van weerstand komt doorgaans voort uit onzekerheid over het nut en de noodzaak van maatregelen. Deze onzekerheid is overigens vrijwel nooit gerelateerd aan het ontkennen van klimaatverandering of de impact die mensen hierop hebben, maar veel vaker aan twijfel over de zin van concrete maatregelen (wat draagt het bij?), de rol van Nederlandse huishoudens in het grotere geheel (bv. in vergelijking met de industrie of in vergelijking met de bijdrage van andere landen), verschil van mening over het inzetten van geld voor klimaatadaptatie versus het voorkomen van klimaatverandering en/of het niet vertrouwen van de organisaties of instituten die met de plannen komen.

Figuur 2.4 Het hebben van twijfels over de impact van initiatieven kan weerstand veroorzaken

Bovenstaande afbeelding is eigendom van het [R-LINK consortium](#)

In 10.000 Duurzame Huishoudens hebben we geleerde lessen meegenomen door rekening te houden met de invloed van mensen die hardop hun twijfels uitspreken over de energietransitie. Dit betekent onder andere dat we een breed scala aan motiverende gesprekstechnieken en conflicthanteringstechnieken achter de hand hebben om weerstand om te buigen op momenten dat het wenselijk is. Omdat vrijwel alle projectmedewerkers uitgebreid geschoold zijn in omgaan met weerstand, conflicthantering en mediation, hebben we geen aanvullende trajecten opgezet om in dit project met weerstand om te gaan. In wijkgerichte aanpakken waarbij wij als partner aansluiten trachten we, vanwege het belang van geplande vervolgetrajecten, altijd aan te sturen op vooronderzoek onder belanghebbenden. Buiten deze gebiedsgerichte aanpakken verwachtten we, zoals gesteld, weinig weerstand.

19

2.4.3. Rol van de overheden

In het kader van 10.000 Duurzame Huishoudens is deze onderzoekslijn minder relevant, dus hebben we de geleerde lessen op dit gebied niet uitgewerkt in deze rapportage. Belangrijk is wel dat de overheid een vertrouwenwekkende afzender kan zijn: door bijvoorbeeld vanuit een gemeente te communiceren over een nieuw initiatief, kan het initiatief een vliegende start maken. Echter, zoals gesteld in de vorige paragraaf, is de gemeente niet in alle gevallen een goede afzender. In die gevallen is samenwerking geïndiceerd met andere partijen die wél het vertrouwen genieten van de inwoners. In sommige trajecten is via die weg de communicatie met de betreffende gemeente overigens (deels) hersteld. In 10.000 Duurzame Huishoudens hebben we deze gedachten meegenomen door per gebied een sociale netwerkanalyse uit te voeren en geschikte partners te identificeren. Met deze partners is vervolgens contact gezocht en is getracht in samenwerking Speur de Energieslurper uit te voeren (zie ook de resultaten van het eerste jaar).

2.4.4. Lokale Energie Initiatieven

In verschillende studies hebben we de rol van lokale energie initiatieven in de energietransitie bestudeerd. Uit die studies blijkt dat Drenthe evenveel enthousiaste inwoners heeft die graag als initiatiefnemers een steentje bijdragen aan een duurzamere samenleving als Groningen en Friesland. Wel zijn er duidelijke verschillen tussen de provincies in de werkvorm die gekozen wordt: in Friesland wordt bijvoorbeeld vaker voor de coöperatieve werkvorm gekozen, terwijl men in Drenthe vaak voor meer informele werkvormen kiest.

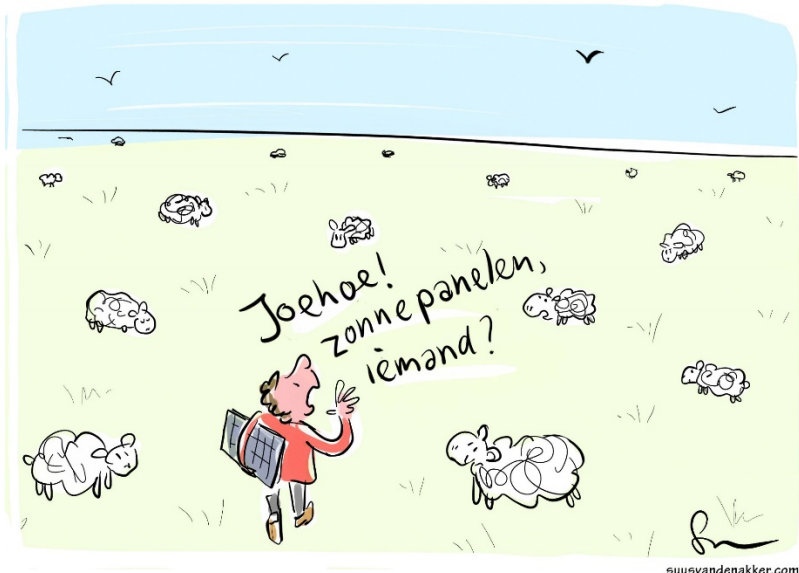
Figuur 2.5 Lokale Energie Initiatieven in Noord-Nederland

Er is geen verschil in het vermogen van initiatieven om geïnteresseerde werkgroepleden en deelnemers aan te trekken: in alle drie provincies worstelen initiatieven, ongeacht het al dan niet hebben van een juridische werkvorm, met een gebrek aan aansluiting van de meerderheid bij het initiatief.

Figuur 2.6 Initiatiefnemers zoeken medestanders

Zoeken naar medestanders in Drenthe

Bovenstaande afbeelding is eigendom van het [R-LINK consortium](#) en is gemaakt tijdens een in Amsterdam gegeven presentatie.

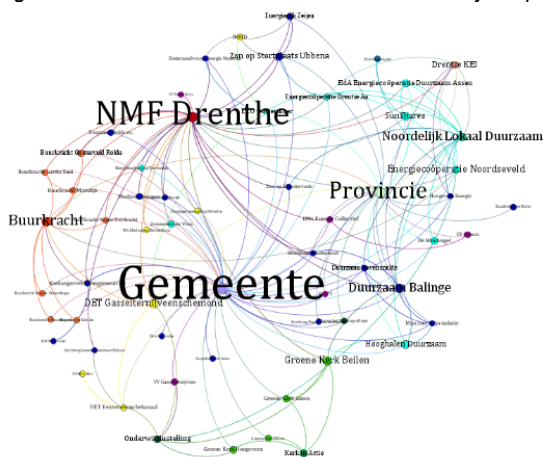
In het onderzoek 'De Drentse Schone L.E.I.' zijn succes- en faalfactoren van lokale initiatieven in Drenthe geïdentificeerd. De resultaten schetsen een wisselend beeld. Positief is bijvoorbeeld het aantal initiatiefnemers in Drenthe dat enthousiast met energie aan de slag is gegaan. Ook kan als positief punt aangemerkt worden dat sommige initiatieven succesvol zijn in het behalen van de door henzelf gestelde doelen en het betrekken van de lokale omgeving bij het initiatief. Minder positief is dat de meeste initiatieven als "slapend" geormerkt kunnen worden (niet opgeheven, maar ook niet meer actief) en dat de overgrote meerderheid hun eigen gestelde doelen niet behalen. Ook werden er vele teleurstellingen gerapporteerd over de medewerking die het initiatief kreeg van

Figuur 2.7 Onderzoek naar de Drentse Schone L.E.I.: de onderzoeksvragen en de gezamenlijk met de provincie Drenthe uitgebrachte publicatie

Om de lokale energietransitie te versterken en initiatieven stevig in het zadel te brengen, is de energiewerkplaats Drenthe opgericht. Op basis van een Sociaal Netwerkanalyse (zie figuur 2.8) is bepaald welke partijen daarin een rol zouden moeten vervullen.

Figuur 2.8 Resultaten van een sociaal netwerkanalyse op de lokale energietransitie in Drenthe

Op basis van het onderzoek werd duidelijk hoe informatie in het netwerk van lokale initiatieven verspreid wordt. Vragen als: “Wie heeft contact met wie?”, “Wie helpt wie?”, “Wat zijn onderlinge verwachtingen van de verschillende partijen?” en “Wat zijn de ervaringen van alle betrokkenen?” zijn beantwoord en gepubliceerd. Met behulp van de opgedane kennis kan effectief in het netwerk ingegrepen worden met als doel de lokale energietransitie te bevorderen. Het bevorderen is hard nodig, bijvoorbeeld op het moment dat lokale initiatieven de rol van intermediair tussen aan de ene kant de lokale overheid en aan de andere kant de inwoners geacht worden te vervullen. Op het moment van schrijven kan verreweg de meerderheid van de lokale energie initiatieven de lokale bevolking niet goed representeren, omdat slechts een specifieke groep mensen zich bij het initiatief aangesloten heeft. Te weinig draagvlak en/of het ontbreken van verschillende groepen inwoners belemmeren een effectieve samenwerking tussen overheid en inwoners. Omdat het communiceren met individuele inwoners tijdrovend en lastig is, kan het dus wenselijk zijn om lokaal initiatief te bevorderen en te versterken, zodat de initiatieven uiteindelijk de lokale bevolking wél goed kunnen representeren.

Geleerde lessen die we in 10.000 Duurzame Huishoudens meegenomen hebben, zijn:

1. Indien er gebieds- of wijkgericht gewerkt wordt, is het verstandig om samen te werken met relevante initiatieven;
2. Vrijwel alle initiatieven vertegenwoordigen slechts bepaalde groepen. Andersom geredeneerd zijn er vele groepen die niet worden vertegenwoordigd door een lokaal initiatief. Hierdoor is het noodzakelijk dat bij de keuze om samen te werken, oog is voor de groepen die niet via het initiatief bereikt worden;
3. De “achterban” van de meeste initiatieven is beperkt, dus zijn in alle gevallen maatregelen gewenst om initiatieven te versterken.

Geconcludeerd kan worden dat vooral bij gebiedsgericht werken goed vooronderzoek noodzakelijk is. In het onderzoek dient aandacht te worden besteed aan de sociale groepen die in het gebied te identificeren zijn en de mogelijkheden die er zijn om die groepen te bereiken. Indien er een initiatief gericht op energie bestaat, is het vrijwel altijd wenselijk om ermee samen te werken, zelfs als de initiatiefnemers (nog) niet goed liggen bij bepaalde groepen (zij dienen aangehaakt te blijven en desnoods een andere rol in de lokale energietransitie te krijgen). Naast draagvlak voor het initiatief en de initiatiefnemers dient terdege rekening gehouden te worden met het gegeven dat verreweg de meeste initiatieven een beperkte achterban hebben en dat bij uitrol van de actie, het mogelijk is dat vele kleine groepjes gevonden en bediend worden indien hier geen aandacht aan wordt geschonken.

2.4.5. Energietransitie voor mensen met een relatief lage SES en aanvullende problemen

“Toen werd ik opgebeld van: “Nou mevrouw, als u binnen 24 uur niet die rekening betaalt dan wordt u afgesloten.” Nou, dan heb je paniek in huis hè.”

“Ik snap niet wat dat energie besparen nu te maken heeft met het milieu. Dat snap ik niet.”

“Dan besef je steeds meer hoe belangrijk het is... Ik heb ook op een gegeven moment geëxperimenteerd met koken op kaarsen en ik wist niet dat het zo heet kon worden. Je moet wel geduld hebben, maar het kan wel.”

“Ik heb er zeker wel belangstelling voor, juist omdat ik het zo moeilijk vind, weet je. Met mijn opleiding ben ik er ook achter gekomen dat ik geen snelle leerder ben. Ik heb daar wel meer geduld bij nodig.”

Een hardnekkig misverstand dat we nog altijd in de praktijk tegenkomen, is dat de doelgroep van mensen met een relatief lage SES (sociaaleconomische status) niet met energie bezig is en zelfs “niets wil” (het laatste betreft een quote van een beleidsmedewerker van een gemeente in Drenthe). Uit de vele studies die we inmiddels naar het activeren van deze doelgroep verricht hebben, blijkt dat het tegenovergestelde waar is: bijna iedereen in deze doelgroep is met energie bezig. Voor de doelgroep geldt dat een relatief groot deel van het geld dat maandelijks binnenkomt, besteed wordt aan de energierekening. Pogingen om dat bedrag omlaag te brengen, worden dan

ook volop ondernomen. Niet iedereen communiceert hier graag over en is bereid te vertellen wat hij of zij zoal geprobeerd heeft om de energierekening te verlagen. Uit de vele verhalen die we hebben mogen optekenen, bijvoorbeeld in De Lariks in Assen, waar de foto's en de citaten aan het begin van deze paragraaf vandaan komen, blijkt dat bewoners niet altijd met de juiste kennis handelen: hoewel de meeste inwoners zich realiseren dat je ramen en deuren niet onnodig open moet laten staan, en dan vooral als de verwarming aan staat, zijn er vele misvattingen die in deze doelgroep heersen. Een voorbeeld is dat sommige bewoners verhalen hebben opgevangen over lage temperatuurverwarming en dan specifiek de noodzaak om de temperatuur "stabiel" te houden. Sommige bewoners denken dat dit ook voor hun situatie geldt en schakelen de verwarming, ondanks dat ze in een relatief slecht geïsoleerde woning wonen, 's nachts niet uit (omdat hij dan 's ochtends zo hard moet werken om alles weer op temperatuur te krijgen). Hierbij wordt dus geen rekening gehouden met het gegeven dat de bewoner in kwestie in een relatief oude en vooral slecht geïsoleerde woning woont en dat het hele verhaal niet op deze situatie van toepassing is. Dit is slechts één van de vele misvattingen die we in de doelgroep tegengekomen zijn, met als gevolg onbedoeld veel energiegebruik.

Een belangrijk onderscheid in de groep mensen met een relatief lage SES moet gemaakt worden tussen "mensen met een lage SES" en "mensen met een lage SES én aanvullende problemen". De eerste groep kan in reguliere trajecten meegenomen worden, aangezien de "ruimte" er doorgaans nog wel is om te participeren. Zodra echter sprake is van aanvullende problemen op welk gebied dan ook (schulden, psychisch, lichamelijk, taal, etc.), dan is de belasting vaak te groot en is er simpelweg geen ruimte om met energie en energiebesparing aan de slag te gaan.

Figuur 2.9 Lage SES en aanvullende problemen

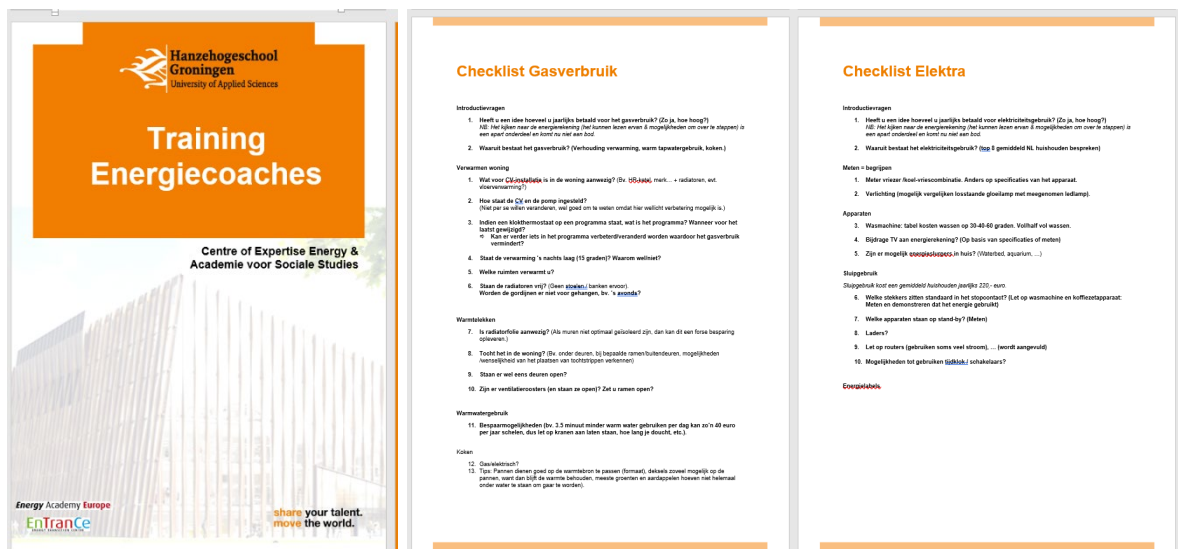
23

NB: Deze afbeelding is eigendom van het [R-LINK consortium](#)

De groep mensen waarvoor geldt dat ze een relatief lage SES én aanvullende problemen hebben, is de enige groep waarbij het inzetten van energiecoaches zinvol is. Het best kan in dit geval gewerkt worden met professionals die al bij het huishouden betrokken zijn, zodat niet nóg een partij aan komt kloppen en zich met het huishouden bemoeit. Er kan beter niet gewerkt worden met lokale vrijwilligers "omdat ze de doelgroep zo goed kennen": in de huishoudens in kwestie spelen vaak verschillende problemen en is professionele ondersteuning geïndiceerd. Bovendien speelt in deze huishoudens schaamte vaak een rol, waarbij de schaamte minder groot is voor de hulpverleners die al aanwezig zijn (die kennen de situatie) dan voor de sociale omgeving.

Voor deze doelgroep hebben we in samenwerking met experts van Gasunie op het gebied van energiegebruik in huishoudens en energiecoaching en met professionals van onze eigen opleidingen Sociaal Werk coachingstrajecten ontwikkeld en getest (zie ook de figuren 2.10 en 2.11).

Figuur 2.10 In samenwerking met Gasunie is een training voor energiecoaches ontwikkeld met daarin o.a. checklists

Figuur 2.11 In het kader van Samen Besparen is een draaiboek ontwikkeld voor energiecoaches. In 25 huishoudens uit de doelgroep is deze aanpak vervolgens getest

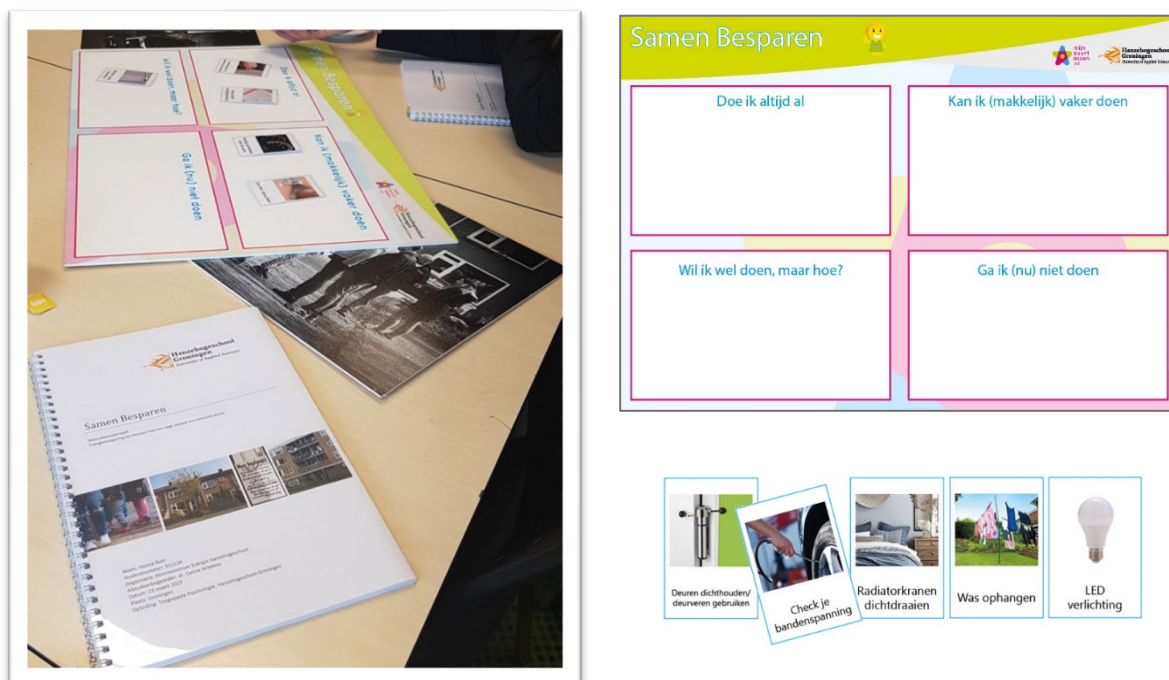

Misvattingen zijn we in verschillende projecten niet alleen bij bewoners tegenkomen, maar ook bij groepen professionals die met deze doelgroep werken. Bijvoorbeeld bij een schuldhulpverlener die dacht dat een cliënt niet gemotiveerd was om zijn energiegebruik te verminderen, terwijl bleek dat de cliënt de uitleg van de hulpverlener niet had begrepen, waardoor de persoon in kwestie geen idee had wat hij concreet kon doen om zijn energierekening te verlagen. Een ander voorbeeld is al genoemd en betrof een gemeentebestuurder in Drenthe die beweerde dat “deze doelgroep toch niets wil”. Dit zijn kwalijke misvattingen, omdat juist deze doelgroep wel

degelijk gemotiveerd is om de energierekening te verlagen en bovendien direct baat heeft bij een verlaging van de rekening.

In 10.000 Duurzame Huishoudens hebben we vooral als geleerde les meegenomen dat juist deze doelgroep profijt kan hebben van energiebesparing en dus van de actie. Wel dient de actie aan te sluiten bij de doelgroep en aangeboden te worden met meer begeleiding dan standaard het geval is. Via partijen die al in contact staan met de betreffende huishoudens, kunnen verschillende inmiddels ontwikkelde materialen, bijvoorbeeld een bordspel, aangeboden worden, waarmee dezelfde informatie overgebracht kan worden als de informatie die andere groepen met deelname aan Speur de Energieslurper krijgen (zie ook figuur 2.12).

Figuur 2.12 Het energiespel (bordspel) dat is ontwikkeld om op een laagdrempelige wijze over energie in gesprek te gaan

25

Concreet betekent het dat we in 10.000 Duurzame Huishoudens, en dan vooral in de wijkgerichte aanpak, oog bleven houden voor deze doelgroep door partijen aan te laten haken die in direct contact met de doelgroep staan. Op verschillende plekken in Drenthe hebben we in het eerste jaar getracht om in samenwerking met deze partijen ervoor te zorgen dat ook huishoudens met een lage SES en aanvullende problemen konden profiteren van het project.

2.4.6. Duurzame Educatie

Omdat gezinnen waarin de kinderen nog thuis wonen vaak in de wijkgerichte aanpak ontbraken, is nagedacht over een alternatieve wijze van het activeren van deze doelgroep. Het bleek dat deze doelgroep aangeeft "geen tijd" te hebben voor energie initiatieven en op energie gerichte acties. Het combineren van zorgtaken (eigen kinderen, maar soms ook voor de eigen ouder wordende ouders) en werk zorgt ervoor dat er, in elk geval in de perceptie, geen tijd is.

Om ook deze groep bij de energietransitie te betrekken én om komende generaties zodanig op te leiden dat ze later hun rol in het streven naar een duurzamere samenleving kunnen vervullen, hebben we lespakketen ontwikkeld waarin energiegebruik in huishoudens centraal staat. Bij het uitvoeren van de lessen hebben kinderen of jongeren de hulp van hun ouders nodig, waarmee gezorgd wordt voor betrokkenheid van de ouders. Tijdens het eerste jaar van 10.000 Duurzame Huishoudens hebben we verkend in hoeverre vooral basisscholen bereid waren om de actie Speur de Energieslurper uit te voeren.

Figuur 2.13 Lespakketten gericht op educatie en het betrekken van gezinnen

Doelgroepen I

2.4.7. Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO)

In het kader van 10.000 Duurzame Huishoudens is deze onderzoekslijn minder relevant, dus hebben we de geleerde lessen op dit gebied niet uitgewerkt voor deze rapportage. Via redelijk grote organisaties in Drenthe, kan de actie wel gemakkelijk verspreid worden, bijvoorbeeld doordat er aandacht via bestaande communicatiekanalen aan besteed kan worden. Desalniettemin hebben we de potentie hiervan niet in dit project verder verkend.

2.5. 10.000 Duurzame Huishoudens als volgende stap in de energietransitie

Samengevat nemen we de geleerde lessen mee in het project 10.000 Duurzame Huishoudens. Hiermee zien wij het project als de volgende logische stap in de energietransitie in de provincie Drenthe, waarmee het hoofddoel is zoveel mogelijk mensen bij de energietransitie te betrekken met oog voor verschillende groepen die minder gemakkelijk aanhaken. Naast een wijkgerichte aanpak is, zoals genoemd, een netwerkbenadering gevolgd om "betekenisvolle sociale groepen" te mobiliseren. De actie Speur de Energieslurper vormt voor vele mensen de opmaat naar intensievere betrokkenheid en daarom hebben we bij alle trajecten eveneens aandacht besteed aan mogelijke vervolgstappen die de inmiddels geactiveerde bewoners konden zetten. Speur de Energieslurper vormt als actie voor de meerderheid dus een allereerste kennismaking met energiegebruik en het verminderen van dat gebruik en vormt daarmee de allereerste stap op weg naar participatie in de energietransitie.

3. 10.000 Duurzame Huishoudens jaar 1

Dit hoofdstuk komt uit de rapportage van de resultaten van jaar 1 die de provincie Drenthe ontvangen heeft.

Hoe krijgen we energie bij zoveel mogelijk Drentse huishoudens op de agenda? Hoe kunnen we huishoudens motiveren om energie te besparen en daarmee een eerste stap in de energietransitie te zetten? Hoe kunnen we vervolgens stimuleren dat deelnemers gezamenlijk verder gaan? Oftewel, hoe bereiken we (actieve) participatie? In dit project krijgen huishoudens de kans om mee te doen met de actie *Speur de Energieslurper*, waarin op zoek gegaan wordt naar mogelijkheden om thuis energie te besparen. Inzichten en tips worden met alle Drentse deelnemers gedeeld. Nadien wordt met groepen deelnemers getracht om logische vervolgstappen te bedenken, zodat het initiatief dat genomen is, voortgezet wordt na deelname aan de actie.

27

Als je alleen een stap zet bereik je mooie dingen, maar wat als 10.000 huishoudens samen stappen zetten?

3.1. Uitgangspunten van 10.000 Duurzame Huishoudens

Het doel van het project 10.000 Duurzame Huishoudens is dat zoveel mogelijk Drentse huishoudens aan de actie *Speur de Energieslurper* deelnemen en daarmee inzicht verkrijgen in het elektriciteitsgebruik in de woning. Inzicht in het energiegebruik

op apparaat niveau biedt handelingsperspectief voor het verminderen van het energiegebruik, omdat duidelijk wordt waar het energiegebruik op gebaseerd is. Concreet zijn de te verwachten effecten van de actie dat het energiegebruik prominenter op de agenda van deelnemende huishoudens komt te staan (het waargenomen belang van het thema energie en de energietransitie neemt toe), kennis op het gebied van het energiegebruik in de woning sterk toeneemt en dat dit vervolgens leidt tot waargenomen handelingsperspectieven en het daadwerkelijk zetten van eerste stappen in het verminderen van het gebruik en het verduurzamen van het resterende energiegebruik. Hiermee richt de actie zich op de eerste stappen die nodig zijn richting een duurzamere samenleving: het enthousiasmeren en activeren van mensen om een bijdrage te leveren aan de energietransitie.

3.2. Verloop van het project in het eerste jaar tot de koerswijziging

In het eerste jaar, voordat er een koerswijziging heeft plaatsgevonden, is uitsluitend een wijkgerichte benadering gevolgd. Deze benadering sluit aan bij het deel van de aanvraag waarin het doel was dat de actie verder getest zou worden in de vorm van een experiment in samenwerking met de Energiewacht. Om het experiment uit te voeren

zijn twee wijken geselecteerd die met betrekking tot factoren als het bouwjaar en het soort woning, en de leeftijd en de sociaal economische status van de bewoners, vergelijkbaar waren. In de ene wijk is Speur de Energieslurper uitgevoerd (experimentele wijk) en in de andere wijk niet (controlewijk). Om te testen of deelnemers na Speur de Energieslurper eerder tot maatregelen over zouden gaan, was de Energiewacht geselecteerd om bewoners in beide wijken een aanbod te doen.

De beschreven aanpak is in Zuidlaren en in Hoogeveen gevolgd. Helaas is er een fout in de uitvoering van het eerste traject in Zuidlaren gemaakt. In het draaiboek van de eerdere pilots in Drenthe stond dat er overdag, 's avonds en in het weekend geworven diende te worden. Helaas blijkt dat hier niet op gestuurd is en dat uiteindelijk alleen op werkdagen overdag geworven is. Dit leidt tot het opvallende resultaat dat er relatief veel mensen met een "beneden modaal inkomen" aan de actie deelgenomen hebben, wat een verklaring is dat er uiteindelijk geen verschillen gevonden werden in de frequentie waarop ingegaan werd op het aanbod van de Energiewacht. Dit is logisch, want mensen met een laag inkomen hebben weinig bestedingsruimte en de maatregelen die aangeboden werden, zijn dan al snel te duur. In de resultaten valt dit te zien aan de reacties van de bewoners op de mogelijkheid gebruik te maken van een aanbod van de Energiewacht. Meerdere deelnemers geven aan dat ze hier geen geld voor hebben (zoals een deelnemer het verwoordt: "Dat gaat geld kosten wat we niet hebben").

Hoewel het trekken van een niet-representatieve steekproef het experiment ondermijnd heeft, heeft het wel enkele interessante en belangrijk resultaten opgeleverd. Zoals op basis van ervaring van de onderzoeksgroep verwacht werd, blijkt de groep met een laag inkomen inderdaad uit twee groepen te bestaan: een groep mét en een groep zonder aanvullende problemen. De laatste groep (zonder aanvullende problemen) kan met een aanpak als Speur de Energieslurper goed bereikt worden, terwijl de eerste groep (zoals relatief vaak voorkomt in probleemwijken) op een andere manier bereikt dient te worden. Ondanks het falen van de experimentele opzet blijkt bovendien, zoals verwacht, dat deelnemers enthousiast geworden zijn door de actie en kleinschalige maatregelen getroffen hebben: 27% geeft aan direct tijdens de actie het energiegebruik verlaagd te hebben (apparaten vervangen te hebben en sluipverbruik tegen gegaan te zijn), 20% heeft naar aanleiding van de actie concrete plannen gemaakt en 30% geeft aan nu nog niets gedaan te hebben, maar dit wel in de toekomst te willen doen. Andersom gesteld geeft 15% van de deelnemers aan dat ze naar aanleiding van de actie niets veranderd hebben en het ook niet van plan zijn, waartussen deelnemers zitten die al maatregelen getroffen hebben voordat ze aan de actie deelnamen.

In Hoogeveen is dezelfde aanpak gevolgd (wijkbenadering, experimentele opzet). De resultaten in Hoogeveen zijn vergelijkbaar, hoewel iets meer mensen vervolgstappen hebben gezet. In deze aanpak is samengewerkt met Hoogeveen Woont Slim (HWS).

Figuur 3.1 In samenwerking met HWS is een promotiefilmpje gemaakt met daarin wethouder Gert Vos die zelf gaat meten en een jonge ambassadeur die uitlegt hoe de actie werkt

Ondanks interessante resultaten, bleef de beoogde opschaling na exact een jaar uit. De wijkgerichte benadering kost veel tijd, onder andere doordat het netwerk met gemeenten en deelnemende plaatsen opgebouwd moest worden. Ook werd tijdens het project veel aandacht besteed aan samenwerking met ketenpartners, bijvoorbeeld aan het selecteren van partijen die deelnemende huishoudens vervolgens een aanbod konden doen. Hoewel dit gewenst is, nam het opbouwen van het netwerk veel tijd in beslag. In de volgende tabel staat de doorlooptijd van de wijkgerichte benadering per ronde, waarbij dus opgemerkt kan worden dat de 'aanlooptijd' erg lang is.

Planning	Acties per ronde
Aanloop (enkele maanden)	Vorbereiden actie en keuzen maken m.b.t. aanbod vervolgactie.
Week 1	Opstarten communicatie over project. Brief aan bewoners voorbereiden, evt. met wethouder. Werving regelen: wie gaat werven bij bewoners en wanneer.
Week 2	Brief verzenden naar bewoners. Publicatie artikel (dorps)krant, flyer, etc.
Week 3, 4, 5	Benaderen van bewoners: werving voor deelname aan SES. Werving duurt twee of drie weken, afhankelijk van de grootte van de plaats/wijk.
Week 6, 7, 8, 9, 10	SES koffer in de wijk. Doorlooptijd SES is vijf weken.
Week 11, 12	Data-analyse SES door Hanze.
Week 13	Slotbijeenkomst SES.
Week 14 e.v.	Na slotbijeenkomst wijkbenadering met aanbod en opvolging in SES wijk.
Week 15	Evaluatie project door partners.

29

De benadering en opzet zijn gemodelleerd naar onderstaand model waarin de stappen beschreven worden die huishoudens doorlopen in het leveren van een bijdrage aan de energietransitie.

Van A naar Duurzaam

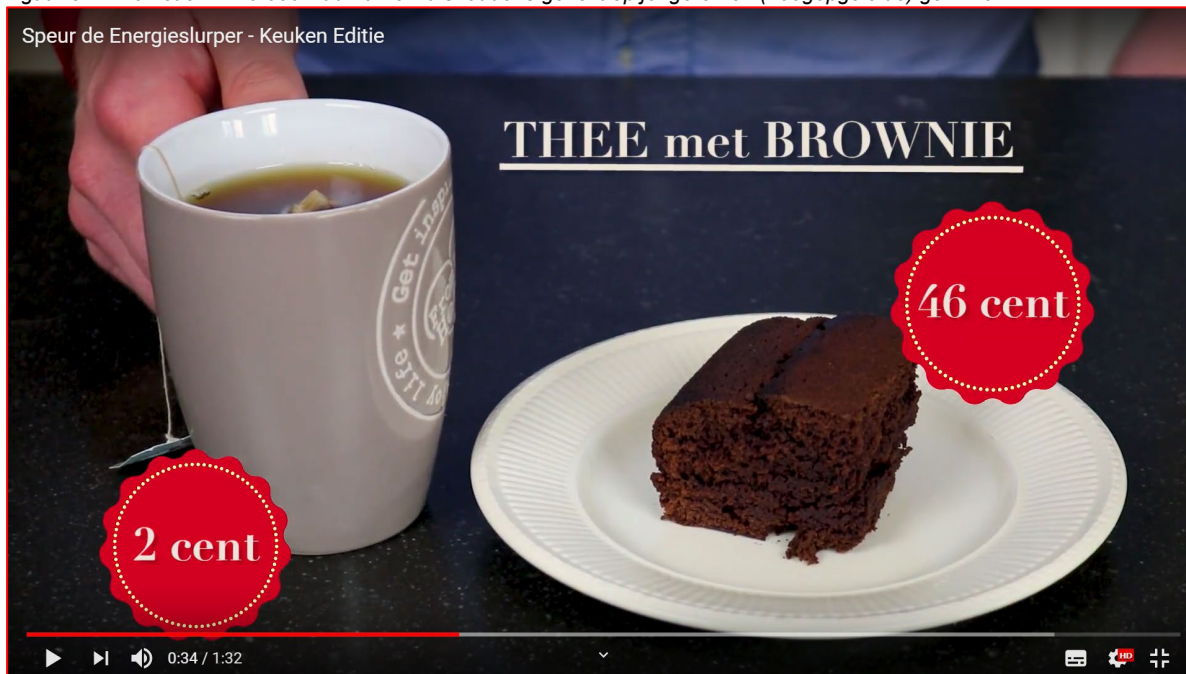
10.000 duurzame huishoudens

Bij aanvang van het project was het vooral de Provincie Drenthe die het project bij haar gemeenten onder de aandacht bracht. Hierdoor is een aantal grote plaatsen aangesloten, waaronder Zuidlaren (gemeente Tynaarlo), Hoogeveen (gemeente Hoogeveen met als uitvoerende partij HWS) en 'Aalden tot Zweeloo (gemeente Emmen). Via deze weg zijn 1652 huishoudens benaderd, waarvan (doordat de werving niet conform richtlijnen is gelopen) met 811 huishoudens is gesproken. Hiervan heeft meer dan een kwart deelgenomen aan de volledige actie.

Door studenten is in het eerste jaar bovendien een promotiefilm gemaakt, gericht op jongeren en op hoogopgeleide gezinnen. In deze film wordt het gehele project 10.000 Duurzame Huishoudens en Speur de Energieslurper onder de aandacht gebracht. Deze film is door communicatiestudenten ontwikkeld. Door op onderstaande afbeelding te klikken (ctrl+muisklik), kunt u het filmpje bekijken.

Figuur 3.2 Promotiefilm 10.000 Duurzame Huishoudens gericht op jongeren en (hoogopgeleide) gezinnen.

NB. Door op de afbeelding te klikken (meestal: control+muisklik), kunt u het filmpje bekijken.

Samenvattend heeft de aanloop van het project langer geduurd dan werd verwacht. Er is bovendien in het eerste jaar, zoals gesteld, te veel aandacht besteed aan het uitvoeren van experimenten en te weinig aan het ter beschikking stellen van de actie aan zoveel mogelijk huishoudens. Er zijn hierdoor twee knelpunten in de planning opgetreden. Het eerste knelpunt was dat de werving van de acties tegelijkertijd ingepland werden. Dit leverde een piek op wat betreft het inzetten van materiaal en mensen. Het tweede knelpunt was dat in het eerste jaar te weinig huishoudens deelgenomen hebben aan de actie, waardoor de echte piek in het tweede jaar op zou treden. Hiernaast bleek dat ook delen van de aanvraag nog niet uitgevoerd waren, bijvoorbeeld het volgen van een netwerkbenadering (zie voor het belang hiervan hoofdstuk 1). Tot slot waren ook de financiën niet op orde: er was sprake van een budgetoverschrijding. Er diende dus een flinke koerswijzing plaats te vinden.

Begrote baten		
Subsidiebedrag Provincie Drenthe voor 2 jaar		€ 128.000,00
Kosten		
Fase	Periode	Kosten
1	Januari 2018 - januari 2019	€ 74.079,00
2	Februari 2019 – juli 2019	Uitvoer ronden € 41.112 Overhead € 24.032 Materiaal € 6.300
3	Prognose op basis van gemaakte afspraken (NB: niet afdoende om 10.000 huishoudens te bereiken)	Uitvoer ronden € 43.675 Overhead € 16.021 Materiaal € 5.700

In de bij de provincie ingediende koerswijziging is voorgesteld dat de Hanzehogeschool allereerst de budgetoverschrijding voor rekening zou nemen, omdat uit een interne evaluatie gebleken was dat het project op enkele onderdelen van het projectplan ondermaats aangestuurd was. Bovendien zou het betreffende lectoraat de onderdelen van het project die nog niet uitgevoerd waren (de netwerkbenadering), alsnog op eigen kosten uitvoeren. Er is ingegrepen in de projectorganisatie en de koerswijziging zelf heeft vanaf het moment van goedkeuring onder de directe leiding van de lector plaatsgevonden. Deze ingrepen moesten ervoor zorgen dat de voorgestelde werkzaamheden in het eerste jaar alsnog naar behoren uitgevoerd zouden worden binnen het door de Hanzehogeschool beschikbaar gestelde aanvullend budget. Bovendien moest het testen van de koerswijziging opleveren dat er een goede inschatting plaats zou kunnen vinden of de projectdoelen conform begroting in het tweede jaar behaald zouden worden.

31

Alles overziend kon het weliswaar gebeuren dat een opstartfase van een dergelijk opschalingsproject langer duurt dan verwacht, maar in de interne evaluatie is geconstateerd dat er te veel en te lang tijd en aandacht is besteed aan het uitvoeren van experimenten, waardoor het opschalingsvraagstuk ondergesneeuwd raakte. Dit had als gevolg dat delen van de projectaanvraag niet uitgevoerd waren. In april is daarom bij de provincie Drenthe een korte evaluatie en koerswijziging ingediend, waarin concreet gevraagd werd om het go/no go moment voor het tweede jaar uit te stellen tot de zomer 2019. De extra maanden stelden onderzoekers van het lectoraat in staat om delen van de projectaanvraag die nog niet uitgevoerd waren, alsnog uit te voeren en op basis van ervaring met de koerswijziging de haalbaarheid in te schatten van de projectdoelen in het tweede jaar.

3.3. Voorgestelde koerswijziging voor april-juni 2019

In de maanden tot de zomervakantie (april tot en met juni) is voorgesteld het deel van de aanvraag uit te voeren dat onderbelicht is gebleven. Naast het nakomen van inmiddels aangegane verplichtingen, moest de nadruk komen te liggen op het testen van de netwerkbenadering en het gebruikmaken van bestaande platformen om zoveel mogelijk huishoudens te bereiken en ze in staat te stellen deel te nemen aan *Speur de Energieslurper*. Het onderwijs is hiernaast intensiever bij het project betrokken. Dit laatste was volgens de aanvraag de bedoeling, maar was tot op dat moment niet voldoende van de grond gekomen.

De voorgestelde werkzaamheden in de koerswijziging, zoals ingediend in maart 2019:

1. Enkele studenten doen onderzoek naar het volgen van een netwerkbenadering in een dorpsgerichte aanpak. Dit houdt in dat het uitgangspunt nog steeds een dorp (of eventueel een wijk) is, wat vooral aansluit bij de behoeften van verschillende gemeenten, maar dat individuele bewoners benaderd worden via bestaande netwerken. Deze studenten doen onderzoek naar de netwerken die het best aangeboord kunnen worden om zoveel mogelijk mensen te bereiken. Deze studenten voeren vervolgens een experiment uit op basis van hun bevindingen en stellen daarmee bewoners in staat om deel te nemen aan *Speur de Energieslurper*;
2. Provincie breed worden netwerken aangeboord waarvan we op basis van onderzoek inmiddels weten dat ze nauw betrokken zijn bij duurzaamheid en de energietransitie. Vanwege deze betrokkenheid kunnen deze partijen geïnteresseerd zijn in samenwerking. Enkele van deze partijen heeft hierbij een eigenbelang: bijvoorbeeld om met het coördineren van de actie aandacht te genereren voor hun duurzame plannen of hun duurzaam initiatief. Partijen die we hiervoor gaan benaderen of reeds benaderd hebben, zijn:
 - o Energiecoöperaties (i.s.m. de EWD);
 - o Groene kerken;
 - o Dorpsverenigingen (i.s.m. de BOKD);
 - o Energieloketten;
 - o Duurzaamheidswinkels;
 - o Sportverenigingen die bezig met verduurzamen;
 - o Duurzaamheids- en bezoekerscentra;
 - o VVE's.

Deze lijst zal de komende tijd aangevuld worden. Sommige van deze partijen willen wellicht de acties coördineren en anderen willen wellicht een 'platform' bieden waarop de actie kan draaien (zie ook het volgende punt);

3. Op strategische plekken in de provincie willen we koffers bij partners plaatsen die gebruikt kunnen worden door lokale (bijvoorbeeld kleine) initiatieven. Overal waar groepen van minimaal 7 deelnemers ontstaan, kan een koffer op een dergelijke plek geleend worden. Dit zorgt ervoor dat kleine initiatieven deel kunnen nemen zonder dat er uitgebreid afgestemd hoeft te worden en we voor logistieke uitdagingen komen te staan. Bovendien kunnen we op deze manier effectiever gebruik maken van mediacampagnes die relatief ongericht zijn (zie ook het volgende punt);
4. Het organiseren van aandacht voor 10.000 duurzame huishoudens via verschillende mediakanalen. Aan het begin van het project is er een persbericht vanuit de Hanzehogeschool Groningen uitgegaan over het project. We kregen diverse reacties van mensen uit Drenthe die graag mee wilden doen. Omdat op de plekken waar deze mensen woonden, geen wijkgerichte benadering gevolgd werd, konden ze op dat moment niet deelnemen. Als we bewuster media willen inzetten, dan moet dit gekoppeld worden aan handelingsperspectief voor mensen die mee willen doen. Door op verschillende plekken in Drenthe koffers te plaatsen bij partners, kunnen mensen met relatief weinig inspanning deelnemen (de enige voorwaarde is dat ze een groepje vormen en ons laten weten dat ze mee willen doen, waarna we ze naar de juiste plek verwijzen om een koffer op te halen). We maken hierbij onderscheid tussen 'wervingsplekken' (plekken waar veel mensen bijeenkomen) en 'uitleenplekken' (plekken waar de koffers staan bij een partij die dit passend vindt bij de functie die ze maatschappelijk gezien vervullen en die hier een kleine bijdrage aan wil leveren door de koffers op een goede manier mee te geven);
5. Aansluiten bij evenementen waar veel mensen op af komen. In het voorjaar worden verschillende evenementen in dorpen georganiseerd en waar dat passend is en veel mensen verwacht worden, willen we experimenteren met het plaatselijk opstellen van de huiskamer en het daarmee genereren van aandacht voor het project;
6. Enkele scholen hebben aangegeven interesse te hebben in het ontwikkelde lespakket *Speur de Energieslurper*. Indien het mogelijk is om huishoudens op deze manier bij de actie te betrekken, dan zal getracht worden aan deze behoefte te voldoen in het kader van 10.000 duurzame huishoudens;
7. Het inzetten van ambassadeurs. Mensen die inmiddels deelgenomen hebben aan de actie willen we vragen om mee te denken over hoe de actie wellicht verder uitgebreid kan worden;
8. Studenten gaan we op twee manieren uitdagen een bijdrage aan het project te leveren:
 - o Er wordt een challenge georganiseerd waarbij studenten die tijdens hun opleiding kennis vergaren over gedragsbeïnvloeding (communicatie, psychologie, social work, Energy for Society, marketing, etc.), uitgedaagd worden om op basis van de vergaarde kennis een experiment of actie te ontwikkelen die erop gericht is zoveel mogelijk Drentse huishoudens te enthousiasmeren voor energiebesparing. De beloning is dat goede ideeën met hulp van experts daadwerkelijk gerealiseerd mogen worden;
 - o In het kader van onderwijs bieden we studenten aan om in een korte cursus de netwerkbenadering bij sociale verandering te leren hanteren. Als casus nemen we 10.000 Duurzame Huishoudens. De cursus is voor studenten gratis en wordt uitgevoerd in Drenthe.

Hiernaast koppelen we het project zoveel mogelijk aan regulier onderwijs (afstuderen, zie ook het eerste punt, en de vrije ruimte). Hierbij dient opgemerkt te worden dat bovenstaande geen plan betreft dat in beton gegoten is: we zijn flexibel in het kunnen aansluiten bij nieuwe initiatieven en het uitproberen van nieuwe wegen.

In april 2019 heeft de Hanzehogeschool Groningen toestemming van de provincie Drenthe ontvangen om de koerswijziging uit te voeren en daarmee verlenging van jaar 1 tot de zomervakantie te krijgen. In april tot en met juni is de koerswijziging uitgevoerd.

3.4. Resultaten jaar 1 vanaf de koerswijziging (april-juni 2019)

In de maanden tot de zomervakantie is, zoals gesteld, de nadruk gelegd op het testen van de netwerkbenadering en het gebruikmaken van bestaande platformen en diverse mediakanalen om zoveel mogelijk huishoudens te bereiken. Provincie breed zijn samenwerkingspartners in kaart gebracht. Als criterium voor de selectie van partners gold dat het partijen moest betreffen die we aan de ene kant kunnen versterken met de actie in het streven naar het realiseren van hun eigen duurzaamheidsdoelen en aan de andere kant dienden de partners over goede mogelijkheid te beschikken om de actie onder de aandacht te brengen van Drentse huishoudens en bij voorkeur over de mogelijkheid om de koffers uit te lenen. Dit laatste zou ervoor kunnen zorgen dat de actie ook na het project voor Drentse huishoudens beschikbaar blijft, doordat de partners de koffers dan kunnen uitlenen. Hiernaast zijn er op verschillende evenementen huishoudens geworven voor deelname aan de actie *Speur de Energieslurper*. Tijdens de evenementen is nauwlettend in de gaten gehouden welke partijen, bedrijven en instanties interesse toonden in het project 10.000 Duurzame Huishoudens en waar dus mogelijk samenwerking kon ontstaan. Op de volgende pagina staan de werkzaamheden gespecificeerd die verricht zijn.

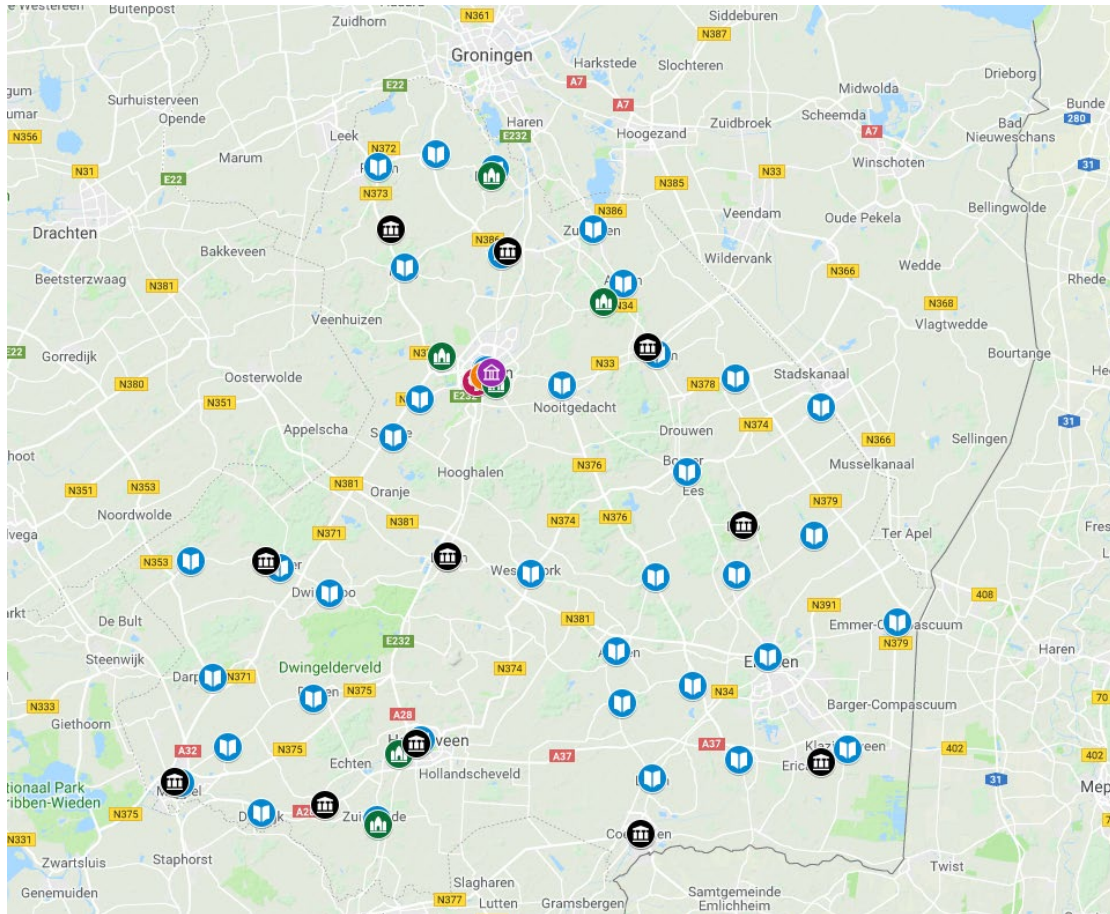
Chronologisch gezien zijn, na in april goedkeuring te hebben gekregen en opgestart te zijn, in mei en juni de volgende werkzaamheden verricht:

Maand	Uitgevoerde werkzaamheden mei-juni 2019	Sluit aan bij het volgende punt uit de koerswijziging:
Mei	• Studenten voeren onderzoek uit naar de netwerkbenadering in Drenthe • Onderzoek naar het betrekken van de Molukse gemeenschap in Hoogeveen • Analyseren bestaande netwerken in Drenthe • Inventarisatie strategische uitleenplekken • Inventarisatie wervingsplekken • Berichten verzonden met uitnodigingen voor gesprekken met mogelijke netwerkpartners. • Gesprekken met mogelijke netwerkpartners: ◦ VvE verduurzamer Petra Muller ◦ Drents museum ◦ Duurzaamheidscentrum Assen ◦ Biblionet Drenthe ◦ Solidair Groningen en Drenthe • Benadering scholen (brieven, informatiepakketten, bellen) • Inzet Marketing & Communicatie EnTranCe • Contact met de communicatieadviseur van de provincie Drenthe • Cursus Netwerkbenadering ontwikkeld en gegeven • Aansporen van enthousiaste deelnemers om hun ervaringen met de rest van het dorp te delen (bv. in Roderwolde via een artikel op de website en in het krantje) • Benaderen van Habion voor een pilot met "Speur de Energieslurper light" (in de vorm van spelletjes) met ouderen	1 1&2 2 3 4 2 2&3 6 4 4 8 7
Juni	• Gesprekken met netwerkpartners ◦ Biblionet Drenthe ◦ Nieuw-Oranjepoort ◦ Drenthe sport duurzaam • Overleg aansluiting Expeditie Emmerhout • Projectplan voor Drents museum opgesteld en opgestuurd • Projectplan Biblionet opgesteld en opgestuurd • (communicatie-)materiaal evenementen gemaakt • Evenementen ◦ VvE-café Emmen ◦ TransFuture festival ◦ Zin in Zomer fair Hoogeveen ◦ Informatiemarkt gemeente Noordenveld ◦ Zomermarkt in Roden • Communicatiemateriaal opgesteld voor Biblionet Drenthe • Materiaal voor oudere deelnemers ontwikkeld	2&3 3 2&3 2&3 4 2&5 2,3,4
Week 27	• Gesprekken met netwerkpartners ◦ Gesprek met NMF Drenthe en Drents Energieloket • Bespreking pilots met Biblionet Drenthe • Actie promoten en deelnemers werven op een duurzaamheidsmarkt in Hoogersmilde	2&3 2&3 5

Naast de beschreven werkzaamheden, zijn verplichtingen nagekomen die voor de koerswijziging aangegaan waren. Deze werkzaamheden staan niet in bovenstaande tabel vermeld, maar betreffen het uitvoeren van een wijkgerichte benadering van Speur de Energieslurper in Vledderveen, Valthe, Zuidlaren, Anloo, Norg en Roderwolde. In de volgende paragrafen wordt aandacht besteed aan de werkzaamheden die gespecificeerd waren in de koerswijziging.

3.4.2 Sociaal Netwerk Analyse (SNA)

Er is geïnventariseerd welke partijen zich met energie en duurzaamheid bezighouden (en die we dus zouden kunnen versterken met de actie) en de mogelijkheden die we met deze partijen hebben om tot een provincie dekkend systeem van “uitleenplekken” te komen (zie ook de koerswijziging). Op basis van een inventarisatie is het volgende overzicht van mogelijke partners en bijbehorende uitleenplekken opgesteld:

3.4.3. Het benaderen en activeren van het netwerk

Op basis van de inventarisatie zijn gesprekken gestart met de hieronder beschreven potentiële partners (zie ook de vorige tabel).

1. Biblionet Drenthe
2. VvE's in Drenthe
 - o Wijkexpeditie Emmerhout
 - o Ten Kate-flat Emmen
 - o Complex de Heerenhof
3. Alle basisscholen, middelbare scholen en het MBO in Drenthe
4. Groene kerken in Drenthe
 - o Duurzaamheidsclub van de kerk Zuidwolde
 - o Groene kerk Peize
5. Solidair Groningen & Drenthe
6. Drents Museum Assen
7. Duurzaamheidscentrum Assen
8. Drents Energie Lokaal & Natuur en Milieufederatie Drenthe
9. Energiecoöperatie Nieuw-Oranjepoort
10. Drenthe Sport Duurzaam
11. Ondernemend Assen
12. Habion: Nieuw Laarhof
13. Gemeenten

Hieronder worden de resultaten van de gesprekken per potentiële partner besproken.

1. Biblionet Drenthe

36

Vanwege onze bevinding dat mensen die tijdelijk de beschikking over iets hebben, datgene sneller gebruiken dan wanneer ze het "krijgen", hebben we een sterke voorkeur voor het uitlenen van het materiaal (koffers) boven het weggeven van materiaal. Bibliotheken zijn bij uitstek geschikte plekken om materiaal uit te lenen. Bovendien onderstrepen ze de kern van de actie: het verspreiden van kennis (over het energiegebruik en het verminderen van energiegebruik). Een belangrijk voordeel van mogelijke samenwerking is dat als de bibliotheken de koffers willen uitlenen, deze koffers ook beschikbaar blijven voor Drentse huishoudens na afronding van het project.

Biblionet Drenthe heeft enthousiast op onze toenadering gereageerd en vervolgens actief meegedacht over mogelijkheden om de actie via de bibliotheken aan te bieden. In dit kader heeft Ruud Linders, manager Provinciale Ondersteuning & Marketing Biblionet Drenthe, ons inzicht kunnen geven in het netwerk van bibliotheken in de provincie Drenthe (zie tabel 3.1)

Tabel 3.1 Bibliotheken netwerk provincie Drenthe

Gemeente Coevorden - Bibliotheek Aalden- Bibliotheek Coevorden- Bibliotheek Dalen- Bibliotheek Oosterhesselen- Bibliotheek Schoonoord- Bibliotheek Sleen	Gemeente Emmen - Bibliotheek Emmen- Bibliotheek Emmer-Compascuum- Servicepunt Emmerhout- Servicepunt Barges- Servicepunt Erica- Servicepunt Schoonebeek- Bibliotheek Klazienaveen- Bibliotheek Nieuw-Amsterdam- Bibliobussen	Gemeente De Wolden - Servicepunt Alteveer- Kerkenveld- Bibliotheek Ruinen- Bibliotheek Ruinerwold- Bibliotheek De Wijk- Bibliotheek Zuidwolde
Gemeente Assen - Bibliotheek Assen	Gemeente Hoogeveen - Bibliotheek Hoogeveen	Gemeente Meppel - Bibliotheek Meppel- Servicepunt Nijeveen
Gemeente Borger-Odoorn	Gemeente Midden-Drenthe	Gemeente Noordenveld

- Bibliotheek Borger - Bibliotheek Nieuw-Buinen - Bibliotheek Odoorn - Bibliotheek Valthermond	- Bibliotheek Beilen - Bibliotheek Bovensmilde - Bibliotheek Smilde - Bibliotheek Westerbork	- Bibliotheek Norg - Bibliotheek Peize - Bibliotheek Roden
Gemeente Aa & Hunze - Bibliotheek Annen - Bibliotheek Gasselternijveen - Bibliotheek Gieten - Bibliotheek Rolde	Gemeente Tynaarlo - Bibliotheek Eelde - Bibliotheek Vries - Bibliotheek Zuidlaren	Gemeente Westerveld - Bibliotheek Diever - Bibliotheek Dwingeloo - Bibliotheek Havelte - Bibliotheek Vledder

Negen gemeenten met in totaal 36 lokale bibliotheken vallen onder het netwerk van Biblionet Drenthe. Daarnaast telt de provincie nog collega bibliotheekorganisaties.

De samenwerking op het thema duurzaamheid blijkt goed te passen bij de maatschappelijke taak van de bibliotheek en aan te sluiten op de innovatieplannen van Biblionet Drenthe om van uitleencentrum in een kennis en informatiecentrum te transformeren. De bibliotheek van nu moet actief bij gaan dragen aan maatschappelijke ontwikkelingen van inwoners en sociale cohesie op lokaal niveau. De actie past precies in dat streven. Aangesloten bibliotheken zouden in deze constructie als zowel wervingsplekken als uitleenplekken van de koffers kunnen fungeren, waarbij de Hanzehogeschool ondersteunend onderzoek blijft verrichten en met deelnemers een aantal keer per jaar een “resultatenbijeenkomst” op locatie zal houden (net als tijdens de reguliere actie).

Status op dit moment: In het gesprek zijn we tot overeenstemming gekomen om de actie Speur de Energieslurper eerst in een pilot op twee testlocaties en op het hoofdkantoor te testen. De projectmanager van Biblionet Drenthe is bereid om namens Biblionet Drenthe de kar te trekken. De bibliotheek locatie Borger en collega bibliotheekorganisatie Emmen zijn bereid gevonden om mee te doen aan de pilot. De actie binnen de eigen organisatie (in Assen) is in september gestart en er is een projectplan geschreven voor het uitzetten van de pilot(s) in Emmen en Borger.

37

2. Verduurzaming van VvE-appartementen complexen

Verenigingen van Eigenaren voor beheer en onderhoud van appartement complexen houden zich vaak bezig met verduurzaming. Uit een gesprek met Petra Muller, projectleider Verduurzamen van VvE-appartementen bleek dat bewoners van appartementen graag hun complex willen verduurzamen, maar niet goed weten waar ze kunnen en moeten beginnen. Verkend is hoe VvE's met de actie Speur de Energieslurper versterkt kunnen worden. Een groot appartementencomplex kan al gauw boven de honderd appartementen tellen. Voor 10.000 Duurzame Huishoudens kan dit een flinke versnelling betekenen van het aantal huishoudens dat aan de actie deelneemt.

Status: Als opvolging van het gesprek zijn we ingegaan op de uitnodiging om als pilot de actie Speur de Energieslurper te promoten op VvE-bijeenkomsten in Emmen en Hoogeveen en zo appartementencomplexen te werven voor deelname. Over het werven op dergelijke evenementen verderop in de rapportage meer.

3. Verduurzaming van scholen in Drenthe

Sinds mei 2016 zijn er extra energie-inspecteurs het land in gestuurd die bedrijven en onderwijsinstellingen controleren op de energiebesparende maatregelen die zij hebben getroffen. Dit betekent dat scholen verplicht zijn te besparen. Dit gegeven biedt een mooie gelegenheid om energiebesparing ook op de agenda te zetten van de mensen die in de gebouwen zitten. Een school kan hierdoor bijdragen aan het leren van kinderen en jongeren om goed met energie om te gaan.

Er is nog een reden om te kijken naar scholen: uit de wijkgerichte pilots bleek dat telkens de groep “ouders met kinderen in huis” ontbrak: zij hebben het, met het verrichten van hun werkzaamheden, de zorg voor de kinderen en soms hun eigen ouder wordende ouders, druk. Door de actie onder leerlingen uit te zetten, bereik je deze huishoudens ook. Dit is in de provincie al getest op het dr. Nassaucollege en op die pilot borduren we hier voort.

Alle basisscholen, middelbare scholen en MBO-scholen in Drenthe zijn uitgenodigd om mee te doen met de actie Speur de Energieslurper. In week 22 is er een selectie gemaakt van alle scholen in Drenthe die een volledig informatiepakket ontvingen. Dit informatiepakket bevatte een begeleidende brief, flyer en een Speur de Koffieslurper-mok. In totaal zijn er op deze manier 100 scholen benaderd (22 middelbare scholen, 6 MBO-scholen en 72 basisscholen). De pakketten zijn geadresseerd aan de directie en/of de regio-manager. In het geval van de MBO-scholen zijn de regio-managers aangesproken, mits deze aanwezig waren, zodat er grootschalig gestart kon worden op verschillende locaties tegelijkertijd. Daarnaast zijn er 188 basisscholen benaderd middels een brief en een flyer.

Status: Op dit moment worden de scholen nagebeld die het informatiepakket hebben ontvangen en worden er acties voor komend schooljaar voorbereid. Omdat per school behoorlijk wat huishoudens bereikt kunnen worden, verwachten we dat deze benadering het komend jaar eveneens tot een flinke opschaling van het aantal deelnemende huishoudens zal leiden.

4. Groene kerken in Drenthe

Het netwerk van groene kerken in Drenthe is benaderd omdat er een aantal jaar geleden vanuit het lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society van de Hanzehogeschool onderzoek is gedaan naar deze kerken. Het was destijds zeer interessant om te ontdekken hoe de gemeenschappen omgingen met duurzaamheid vanuit het perspectief van rentmeesterschap. De actie Speur de Energieslurper zou kerkraden en kerkleden kunnen helpen in hun streven beter voor de aarde te zorgen.

Drenthe heeft, voor zover bekend bij het landelijke netwerk groene kerken, zeven groene kerken op centrale plaatsen. Alle groene kerken zijn benaderd voor deelname aan de actie.

Status: Er zijn in totaal vier reacties van de zeven groene kerken. Het landelijke initiatief Groene Kerken heeft ons ook doorverwezen naar Solidair Groningen & Drenthe. Solidair Groningen & Drenthe heeft positief gereageerd op de actie en maakt graag van het aanbod gebruik. Er heeft een kennismakingsgesprek plaatsgevonden op 28 Juni 2018 en een vervolgsprek in september 2019.

Solidair Groningen en Drenthe

Solidair Groningen en Drenthe richt zich op het uitvoeren van sociaal maatschappelijke projecten. Binnen solidair Groningen en Drenthe is een werkgroep ontstaan voor geloof, duurzaamheid en toekomst. Projecten die deze werkgroep uitvoert, zijn bijvoorbeeld gericht op hulp aan mensen in het aardbevingsgebied. De coördinator heeft aangegeven het belangrijk te vinden dat geloofsgemeenschappen (het maakt niet uit welk geloof specifiek wordt aangehangen) worden aangezet om te zorgen voor ons gemeenschappelijk huis (de aarde). Momenteel zijn er

kleine groepen binnen geloofsgemeenschappen die zich hiermee bezighouden en *Speur de Energieslurper* zou een impuls kunnen geven aan gemeenschappen om met energie en duurzaamheid verder aan de slag te gaan.

Status: solidair Groningen en Drenthe is bezig met het schrijven van een plan met activiteiten voor volgend jaar. Met de actie *Speur de Energieslurper* kan er aangehaakt worden bij een werkconferentie waarin wordt ingegaan op de ecologische voetafdruk van kerkleden. Kerkleden testen in deze werkconferentie hun eigen ecologische voetafdruk en kunnen daarna van start met de actie *Speur de Energieslurper*. Solidair zou graag in het najaar de samenwerking verder willen uitdiepen, maar geeft aan sowieso in januari te willen starten met de actie.

Ontmoetingskerk Zuidwolde

Er is een reactie gekomen van de ontmoetingskerk Zuidwolde. Zij willen graag aan de actie meedoen en van het aanbod gebruik maken met hun eigen opgerichte duurzaamheidsclub en ook andere kerkleden via het kerkblad oproepen om mee te doen. De voorzitter van de duurzaamheidsclub heeft aangegeven hier graag na de zomervakantie mee te willen starten. Een andere optie die genoemd is, is het koppelen van de actie aan een aantal boek-bijeenkomsten die de duurzaamheidsclub heeft gepland in Januari of Februari 2020. Ze lezen het boek 'de verborgen impact' en zouden dit graag willen koppelen aan de actie *Speur de Energieslurper*.

Protestantse Gemeenschap Assen

De Protestantse Gemeenschap Assen, werkgroep Economie & Geloof, is eveneens geïnteresseerd om deel te nemen aan de actie. Zij staan zonder meer zeer positief tegenover de actie, maar moeten toch met spijt antwoorden dat zij nu kiezen voor een ander duurzaamheidsproject dat zij de komende twee jaar hopen uit te voeren. Het gaat om een project onder de titel 'Stof tot nadenken'. Het heeft tot doel de leden van de Protestantse Gemeente Assen bewust te maken van de effecten van het kopen en afdanken van kleding op mens en milieu. Dit veelomvattende project vraagt veel tijd en energie van de werkgroep en naast dit project kunnen zij niet nog een tweede actie ondersteunen.

39

Magnuskerk Anloo

De Magnuskerk Anloo heeft aangegeven dat zij al mee hebben gedaan met de actie in Anloo.

Groene kerk Peize

De kerkenraad van de groene kerk Peize is geïnteresseerd om aan de actie *Speur de Energieslurper* mee te doen na de zomerperiode. De secretaris van de kerk van Peize mee te willen doen om de groene kerken actie in Peize een nieuw impuls te geven. De groene kerken actie ligt sinds een halfjaar stil en ze zouden dit graag weer willen oppakken. In September kan er een vervolgspraak gevoerd worden om af te stemmen hoe de actie georganiseerd kan worden.

5. Energiebewustwording in het Drents Museum

Het Drents Museum in Assen opende in April 2017 de deuren van de familiebelevens *Codename: Energy*. Hierin draait alles om energie. Het is een energiek avontuur voor jong en oud en wordt mogelijk gemaakt door de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM). *Codename: Energy* geeft op een verrassende, eenvoudige en snelle manier inzicht in wat energie is en welke gevolgen ons energiegebruik voor de toekomst heeft. In een oriënterend gesprek met Jan van Zijverden (coördinator Educatie van het Drents Museum) zijn de mogelijkheden verkend hoe we de actie *Speur de Energieslurper* aan bezoekers van het Drents Museum aan zouden kunnen bieden en hoe we *Codename: Energy* kunnen versterken met de actie.

Een manier waarop we kunnen aansluiten is via het onderwijsprogramma. *Codename: energy* wordt door scholen in Drenthe gedaan als een leerzaam uitstapje, als start of juist als slotakkoord van een lessenserie over energie en duurzaamheid. Jan van Zijverden en zijn collega's ervaren dat scholen met een goede voorbereiding meer uit het bezoek aan het Drents Museum halen. Leerkrachten bereiden hun leerlingen echter niet altijd voor, waardoor het moeilijk is om alles uit *Codename: energy* te halen wat erin zit. *Speur de Energieslurper* zou ingezet kunnen worden als voorbereiding op het uitstapje naar het Drents Museum. Het Drents Museum kan de actie *Speur de Energieslurper* benoemen in de telefoongesprekken die ze met scholen voeren, als tip op de website plaatsen en

in de lesbrief en bevestigingsbrief aan de scholen nogmaals benoemen. Het idee is om de scholen de actie *Speur de Energieslurper* via genoemde manieren als voorbereiding op *Codename: energy* aan te bieden. De leerlingen leren op deze manier al iets over energie voordat ze naar het Drents Museum komen.

Er kunnen eveneens koffers geplaatst worden bij het Drents Museum voor bezoekers van het museum. De koffers komen dan achter de balie van het Drents Museum te staan. Het Drents Museum dient in deze constructie dus als uitleverpunt. De bezoekers die bijvoorbeeld *Codename: energy* bezocht hebben en mee willen doen aan de actie *Speur de Energieslurper* kunnen een energiekoffer bij de balie het Drents Museum ophalen. Om de bezoekers te attenderen op de actie zou er idealiter een poster van de actie op een zichtbare plek in het museum komen te hangen.

Status: Er is een projectvoorstel betreft bovenstaande opgestuurd naar het Drents Museum. Jan van Zijverden neemt dit mee in gesprekken in week 25 (17 t/m 21 juli). Naar verwachting zal het onderwijsdeel sowieso geaccepteerd worden. Het idee voor koffers voor de gewone bezoekers moet intern overlegd worden. Hij hoopt in week 26 duidelijkheid te kunnen geven.

6. Duurzaamheidscentrum Assen

Uiteraard kwam bij het analyseren en inventariseren van mogelijke samenwerkingspartners het duurzaamheidscentrum ter sprake en de mogelijkheden die er wellicht zijn om de actie vanuit het centrum aan bezoekers aan te bieden. De actie *Speur de Energieslurper* zou nieuwe bezoekers naar het duurzaamheidscentrum kunnen trekken en aanwezige bezoekers zouden op de actie geattendeerd kunnen worden.

Status: Het duurzaamheidscentrum heeft in een gesprek aangegeven de actie te willen ondersteunen door het te koppelen aan het programma van het duurzaamheidscentrum. Opties zijn om de actie *Speur de Energieslurper* op te nemen in het lesprogramma voor het primair onderwijs van het duurzaamheidscentrum. Jaarlijks zou de Hanzehogeschool een gastles kunnen verzorgen over de actie en de actie dan uitzetten als activiteit met de leerlingen. In het najaar kan hier vervolg aan worden gegeven en wordt er een vervolgesprek gepland met educatiemedewerkers van het duurzaamheidscentrum om dit verder te bespreken.

De actie *Speur de Energieslurper* kan in de toekomst ook aan de plannen voor de bouw van een energie/duurzaamheidshuis gekoppeld worden. Energiecoaches van het duurzaamheidscentrum kunnen de actie aanbieden na een coaching-sessie in het energiehuis. Als de bouw van het energie/duurzaamheidshuis gerealiseerd is, kunnen hier gesprekken over gevoerd worden.

7. NMF Drenthe en het Drents Energieloket

Net als het duurzaamheidscentrum waren ook de Natuur en Milieu Federatie Drenthe en het Drents Energieloket vanzelfsprekende keuzes om te verkennen of we elkaar kunnen versterken. Met beide partijen heeft een gezamenlijk gesprek plaatsgevonden op 1 juli.

Er was in eerste instantie een gesprek gepland met de NMF Drenthe en het Drents Energieloket over de mogelijkheden om *Speur de Energieslurper* aan te bieden, bijvoorbeeld vanuit het energieloket. Tijdens het gesprek bleek echter dat beide partijen een prangende vraag hebben over de verschillende dorpsgemeenschappen die er in Drenthe zijn. De prioriteit van beide partijen ligt bij het behartigen van de belangen van de inwoners van de provincie Drenthe, maar wat zijn die belangen precies? Wat leeft er onder de inwoners die in verschillende delen van Drenthe wonen? Hoe sluit je daar op een goede manier bij aan? Momenteel wordt het als lastig ervaren om grip te krijgen op wat bewoners beweegt en kan activeren, ook al zijn de uitgevoerde acties over de gehele linie succesvol. De verwachting is dat “meer grip op de doelgroepen” tot nog meer succes kan leiden. Elk dorp kent anadere mensen en heeft een eigen geschiedenis, waardoor elk dorp anders met duurzaamheid en energie omgaat. Doordat de NMF Drenthe en het energieloket komend jaar nieuwe

“loketten op locatie” zal organiseren (campagne in specifieke gebieden), zou hier met zowel de actie als onderzoek bij aangesloten kunnen worden.

Status: De rol die de onderzoeksgroep duurzaam gedrag van de Hanzehogeschool zou kunnen spelen is het onderzoeken wat we in welke wijk kunnen bereiken wat betreft verduurzaming. De actie zou wel ingezet kunnen worden om reuring te veroorzaken in een wijk en het onderzoek dat altijd in het kader van de actie uitgevoerd wordt, zou dieper in kunnen gaan op wat bewoners in verschillende gebieden beweegt en kan motiveren. Vooral het onderzoek “aan de voorkant” kan er vervolgens voor zorgen dat de campagne “loket op locatie” beter aan kan sluiten op de doelgroep. Zo kunnen beide campagnes elkaar versterken. Besproken is dat we deze opstelling komend jaar kunnen testen.

8. Energiecoöperatie Nieuw-Oranjepoort

Tussen Oranjedorp en Nieuw-Dordrecht is de bouw gestart van een zonnepark. Een deel hiervan is geschonken aan de inwoners van beide dorpen. Hiertoe is de energiecoöperatie Nieuw-Oranjepoort opgericht om bewoners te kunnen laten profiteren van het zonnepark. Deelname aan de energiecoöperatie valt echter behoorlijk tegen en de vraag was of met Speur de Energieslurper het enthousiasme voor het thema vergroot zou kunnen worden.

Status: Er heeft een gesprek met de energiecoöperatie plaatsgevonden waaruit blijkt dat de leden van de coöperatie vooralsnog niet goed begrijpen waarom deelname aan de coöperatie tegenvalt. Tijdens het gesprek bleek dus dat de energiecoöperatie meer baat heeft bij een onderzoek naar de inwonersgroepen in de dorpen Nieuw-Dordrecht en Oranjedorp om te achterhalen waarom er weinig animo is bij de inwoners (terwijl ze met het initiatief geld kunnen besparen). Het vermoeden bestaat dat er sprake is van een lage sociaaleconomische status en vergrijzing. Een PhD-student van de Hanzehogeschool zal, in het kader van haar promotieonderzoek, de energiecoöperatie verder proberen te helpen door middel van een onderzoek onder de dorpsgemeenschappen naar barrières en mogelijke kansen om bewoners toch aan het initiatief te verbinden. In de toekomst kunnen wij de energiecoöperatie versterken met de actie Speur de Energieslurper. Hier wordt na het dorpsonderzoek een vervolg aan gegeven. Het bestuur van de energiecoöperatie, bestaande uit vijf leden, is echter enthousiast begonnen met de actie Speur de Energieslurper met als doel de actie alvast te leren kennen.

41

9. Drenthe Sport Duurzaam

Drenthe Sport Duurzaam is een provinciaal samenwerkingsverband van SportDrenthe, het Drents Energieloket en de Natuur- en Milieufederatie Drenthe. Doel van het project is om buiten sportverenigingen te ondersteunen en te adviseren bij het verduurzamen van hun sportaccommodatie. Daarnaast heeft Drenthe Sport Duurzaam als subdoelstelling om bewustwording te creëren onder leden van sportclubs.

Status: Drenthe Sport Duurzaam is positief gestemd over de actie Speur de Energieslurper. Zij zien een mogelijkheid om de actie aan te bieden aan sportverenigingen als *challenge*, waarin ze de strijd met elkaar aangaan in de vermindering van energiegebruik. Hier kan in het najaar echter pas vervolg aan worden gegeven, omdat de sportclubs aan het einde van het wedstrijdseizoen zijn gekomen. Besturen van sportverenigingen starten in september weer met vergaderingen en de actie Speur de Energieslurper kan dan voorgelegd worden.

10. Ondernemend Assen

Ondernemend Assen is een duurzaam Parkmanagement en zorgt voor een collectieve en duurzame aanpak voor ondernemers die zijn gevestigd in Assen. Daarnaast biedt zij haar leden een platform voor onderlinge ontmoeting en zakendoen, kennisdeling en gezamenlijke inkoop van producten en diensten. Ondernemend Assen behartigt primair de belangen van bedrijven en het komt sporadisch voor dat er bij bedrijven gewoond wordt. Ondernemend Assen is desondanks meegenomen als potentiële samenwerkingspartners vanwege de collectieve inkopen die zij samen kunnen doen. De actie Speur de Energieslurper kan een opstapje voor ondernemers zijn om gezamenlijke inkopen voor verduurzaming te doen aan de eigen woning.

Status: Ondernemend Assen heeft aangegeven open te staan voor samenwerking en het hoofdkantoor eventueel te laten dienen als uitleenplek. Vanwege een drukke agenda hebben zij de afspraak van juni helaas over de vakantie moeten tillen en komen zij in september bij ons terug.

11. Energiek Roderwolde

Energiek Roderwolde is een bewonersplatform van een aantal enthousiaste bewoners die samen met buurtgenoten de uitdaging aan willen gaan om Roderwolde en omgeving energieneutraal te maken. Binnen het bredere project is Speur de Energieslurper gestart om bewoners bewust te maken van hun energiegebruik. Er heeft eerst een pilot met werkgroepleden (6) plaatsgevonden waarna de actie in het gebied uitgezet is.

Onafhankelijk van het project 10.000 Duurzame Huishoudens heeft het lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society door middel van interviews voor Energiek Roderwolde onderzocht wat de buurtbewoners motiveert om met energie aan de slag te gaan, wat mogelijke barrières en faciliterende factoren zijn. Aan de geïnterviewde buurtbewoners is gevraagd of zij ook interesse hadden om mee te doen aan de actie Speur de Energieslurper in het kader van het verduurzamen van 10.000 duurzame huishoudens in Drenthe.

Status: Van de 104 ondervraagden hebben 64 huishoudens aangegeven mee te willen doen aan de actie Speur de Energieslurper. De actie is in de wijk gestart en staat open voor nieuwe deelnemers. Er wordt tevens aandacht in het krantje en op de website besteed aan de actie, aangezien een van de deelnemers zijn ervaringen met de actie gaat delen.

12. Habion: Nieuw Laarhof

In samenwerking met Habion is een pilot gestart met een seniorencomplex Nieuw Laarhof. Dit geheel bestaat uit meerdere flats en bungalows. Via Habion is contact gelegd met de bewonersvereniging en in samenwerking met de bewonersvereniging is de actie uitgezet. Tijdens de inspiratiesessie zat de gehele recreatieruimte vol en iedereen in de zaal deed enthousiast mee. Slechts een kleine groep heeft zich voor de actie aangemeld en voert de actie op dit moment uit. In september vindt de tweede bewonersbijeenkomst plaats.

Aan de ene kant is de opkomst voor de bijeenkomst zeer goed geweest (boven verwachting). Het bleek dat in een dergelijke setting mensen het "gezellig" vinden om naar iets wat in het complex georganiseerd wordt, wat de hoge opkomst verklaart. Bovendien bleek het enthousiasme voor het thema aanwezig te zijn: er kwamen veel reacties uit het publiek en met de oefeningen deed de meerderheid mee. Echter, de actie zelf sluit niet aan bij de meeste oude ouderen, omdat zij het niet zien zitten om te leren hoe ze met de stekkers om moeten gaan. In overleg met Habion en de bewonersvereniging is bedacht dat we voor deze doelgroep iets anders moeten ontwikkelen wat ertoe gaat leiden dat dezelfde kennis overgebracht wordt. Een student is in het kader van "gezelligheid" bordspellen in samenwerking met de bewoners aan het ontwikkelen en die spellen worden in september getest. Met deze aanpak hopen we oude ouderen eveneens bij de energietransitie te betrekken en dezelfde basiskennis mee te geven als ook anderen die aan de actie deelnemen krijgen.

13. Gemeenten

Alle gemeenten in de provincie Drenthe zijn (opnieuw) benaderd voor een gesprek over de mogelijkheden om 10.000 Duurzame Huishoudens te faciliteren. Enkele ideeën waren bijvoorbeeld om Speur de Energieslurper via de gemeente aan te bieden of gebruik te maken van de mediakanalen van de gemeente om bewoners attent te maken op de actie. Waar sommige gemeenten doorverwezen, bijvoorbeeld naar het energieloket, heeft Assen aangegeven hier na de zomer op terug te komen.

3.4.4 Evenementen en media acties

De afgelopen periode is bij verschillende evenementen aangesloten om zowel met bewoners(groepen) in contact te komen als aandacht te genereren voor de actie. We zijn vooral naar evenementen geweest waar veel mensen op af komen en hebben getracht Speur de Energieslurper op een positieve manier onder de aandacht te brengen. De acties werden eveneens gebruikt om gesprekken met bewoners aan te gaan en ze te bevragen wat ze zouden willen en kunnen met betrekking tot energiebesparing. Resultaten laten zien dat relatief weinig mensen zich ter plekke inschrijven. Wel worden er veel mensen bereikt en leidt dat moment tot interessante gesprekken over energie. Afhankelijk van het event waarbij wordt aangesloten, kan tevens geconcludeerd worden dat je via bijvoorbeeld een markt, sociale groepen treft die anders heel lastig te bereiken zijn. Dit is weer een positief punt van deelname aan dergelijke events. Er is daarom geconstateerd dat het mooie, aanvullende, maar niet vervangende activiteiten zijn, waarmee de naamsbekendheid op een positieve wijze vergroot kan worden. Bovendien kan op deze manier veel geleerd worden over “het sentiment op straat”.

Afgelopen Evenementen	Evenementen de planning:
VvE-café Emmen Dinsdag 11 Juni	Bespaarmarkten NMF Drenthe en Drents Energienet Data onbekend
TransFuture Festival Woensdag 12 Juni	Energiemarkt Expeditie Emmerhout Zondag 29 September 2019
Energiek Roderwolde -We Energy game Donderdag 13 Juni	VvE-bijeenkomst Hogeveen September 2019
Zin in de Zomer fair Hogeveen Zaterdag 15 Juni	
Duurzaamheidsbijeenkomst voor inwoners van gemeente Noordenveld Donderdag 27 Juni	
Braderie en vlomarkt Roden Zondag 30 Juni	
Duurzaamheidsmarkt Hoogersmilde Vrijdag 6 Juli	

VvE-café Emmen

Als opvolging van het gesprek met een VvE-verduurzamer zijn we uitgenodigd om de actie Speur de Energieslurper te promoten op VvE-bijeenkomsten in Emmen en Hogeveen. Op deze wijze konden VvE's geworven worden. Tijdens het VvE-café in Emmen bleken onder meer de besturen van wijkexpeditie Emmerhout, Ten Kate-flat Emmen en complex de Heerenhof geïnteresseerd te zijn. Zij willen graag meedoen met de actie.

Tijdens expeditie Emmerhout worden wijkbewoners van Emmerhout aangemoedigd in het energieneutraal maken van de wijk. De actie Speur de Energieslurper zou hierbij kunnen helpen. Het aantal huishoudens in Emmerhout dat is vastgelegd in het bevolkingsregister is 3.510 (Drents Archief, 2019). Het bestuur van Ten-Kate flat Emmen verwacht met zeventien appartementen mee te kunnen doen aan de actie.

Voor september 2019 zijn wij uitgenodigd op een VvE-bijeenkomst in Hogeveen om de actie op eenzelfde wijze aan te bieden aan VvE eigenaren in Hogeveen.

Transfuture festival 2019

44

Ieder jaar wordt er door EnTranCe van de Hanzehogeschool Groningen het Transfuture festival georganiseerd: het festival over nieuwe energie. Het festival biedt een gevarieerd programma van lezingen, workshops en een innovatiemarkt over nieuwe energie. Het festival trekt bedrijven, overheden en kennisinstellingen uit het gehele land, dus ook uit Drenthe. Wij hebben tijdens dit event op de innovatiemarkt gestaan met het project 10.000 duurzame huishoudens. Door het slechte weer trok de innovatiemarkt, die in de buitenlucht plaatsvond, helaas weinig bezoekers. Ondanks dat het festivalbezoekers uit het hele land trok, zijn er geen mensen uit de provincie Drenthe bij de stand gesproken. Positief op te merken was dat onderwijsinstelling ROC Friesepoort belangstelling toonde in de actie voor het technisch onderwijs en hier graag eens over in gesprek zou willen gaan. Het zou interessant kunnen zijn om te onderzoeken of het technisch onderwijs in Drenthe eveneens belang heeft bij de actie Speur de Energieslurper.

Zin in de Zomer fair Hoogeveen

De zomerfair in Hoogeveen biedt elk jaar een plek voor standhouders met spullen, eigengemaakte lekkernijen, leuke acties voor goede doelen, sport en spel, bloemen, eten en drinken, kunst, springkussen, puzzelspel voor kinderen, en een terras. Vorig jaar trok de fair 700 bezoekers. Door de regenachtige dag trok de fair dit jaar minder bezoekers. Desondanks hebben we toch 70 huishoudens kunnen spreken, waarvan 8 huishoudens zich hebben opgegeven voor deelname aan de actie. De fair werd eveneens gebruikt om gesprekken met bewoners van Hoogeveen en omstreken aan te gaan en ze te betrekken bij het onderwerp energie en te bevragen wat ze zouden willen en kunnen voor een meer duurzame wereld. De bezoekers van de fair waren vooral oudere echtparen en gezinnen met jonge kinderen.

Wat opviel was dat ouderen aangeven altijd al zuinig en spaarzaam te leven. Ze geven aan goed te letten op het uitzetten van verlichting, weinig naar de televisie te kijken en kort te douchen. Bij doorvragen blijkt dat ouderen vaak wel gebruik maken van verouderde apparatuur en eventuele noodzaak van vervanging niet in overweging nemen. Er wordt over het algemeen niet ingezien dat oude apparaten een hoog energiegebruik kunnen hebben. Jonge gezinnen geven vooral aan al bewust bezig te zijn met het verduurzamen van hun huis, er nog over na te willen denken of geen tijd te hebben naast het drukke gezinsleven.

Redenen om niet in te schrijven voor de actie Speur de Energieslurper	Aantal keer genoemd
Heeft zelf al stekkers	3 x
Al bewust bezig/doet al veel	8 x
Technisch te ingewikkeld	2 x
Gaat thuis overleggen	2 x
Geen tijd	1 x
Weet al wat de energieslurpers zijn	3 x
Gebruikt al weinig energie	5 x
Heeft nieuwe apparatuur gekocht	2 x
Wil erover na denken	6 x
Geen interesse	10 x
Geen noodzaak / urgentie	2 x
Te veel werk	1 x
Overig	25x

Duurzaamheidsbijeenkomst gemeente Noordenveld

46

Op 27 juni 2019 heeft er een informatiebijeenkomst voor inwoners van Noordenveld plaatsgevonden over duurzaamheid in de brede zin van het woord in de Health Hub Roden. De vragen die centraal stonden, waren: hoe maken we Noordenveld samen duurzaam? Wat heb je daar als inwoner voor nodig? Wat verwacht je van de gemeente? De avond werd geopend met een interessante lezing van Hilda Feenstra. Na de lezing ging de avond verder met een informatiemarkt waar mensen inspiratie, ideeën, handvaten, konden krijgen over duurzaamheid.

Van het project 10.000 duurzame huishoudens en de actie Speur de Energieslurper was er een stand op deze informatiemarkt waar inwoners van de gemeente Noordenveld informatie konden krijgen over het project en zich vrijblijvend konden inschrijven voor de actie. De informatiemarkt duurde een half uur. Er zijn 11 inwoners van gemeente Noordenveld gesproken, waarvan twee inwoners zich hebben aangemeld voor deelname aan de actie. Een van deze deelnemers was enthousiast om ook met zijn wijk mee te doen aan de actie. Hij heeft aangegeven op de buurtbarbecue te willen vragen of de bewoners van zijn wijk mee willen doen en ook gaat hij het in zijn buurt app vragen. Vier inwoners hebben aangegeven dat ze zelf stekkers hebben aangeschaft om apparaten te meten, twee inwoners zijn al heel bewust bezig met hun energiegebruik en geven aan al veel te doen. Eén inwoner zou graag nog even willen nadenken over deelname aan de actie Speur de Energieslurper. Er zijn ook twee inwoners gesproken die al deel hebben genomen aan de actie via Gasunie en de Hanzehogeschool.

Braderie en markt in Roden

Op 30 Juni 2019 heeft er een markt plaatsgevonden in Roden. Ondanks het een drukbezochte markt was, hebben de organisatoren aangegeven dat de markt in de afgelopen jaren drukker bezocht werd. Verklaringen die zij hiervoor gaven waren het TT-festival en een markt in Norg in hetzelfde weekend, en de formule 1 races die te zien waren op tv. Er zijn op deze markt in totaal 150 mensen gesproken, waarvan interessant genoeg slechts drie marktbezoekers zich hebben opgegeven. De markt is door de aanwezige onderzoekers vooral gebruikt om gesprekken met de bewoners van Roden en omstreken aan te gaan en ze te betrekken bij het onderwerp energie. Bewoners werden gevraagd of ze met energiebesparing bezig zijn, wat hun plannen en ideeën erbij zijn. De bezoekers van de markt waren divers. Er is zowel met jongeren, ouderen, stellen, gezinnen als individuen gesproken. Er was een duidelijk onderscheid merkbaar tussen twee groepen marktbezoekers. Er was een groep die in het geheel geen interesse had voor energie en duurzaamheid en er was een groep die hier positiever

tegenover stond. Onder de groep die geen interesse had leek het vooral te gaan om mensen met een relatief laag sociaaleconomische status. Opvallende uitspraken van een aantal de marktbezoekers was bijvoorbeeld:

"Ik gebruik geen energie"

"Ik gebruik geen elektrische apparaten"

"In Duitsland doen ze toch ook niets tegen gaswinning? Dan waait die CO2 laag gewoon weer over naar Nederland."

Bij doorvragen bleken de marktbezoekers wel degelijk energie en elektrische apparaten te gebruiken, maar werd niet altijd begrepen wat energie is en wat elektriciteit is en dus al helemaal niet welke apparaten elektriciteit gebruiken en hoeveel dat dan is.

In de andere groep zaten bewoner die soms ook al zonnepanelen, zonneboilers, spouwmuurisolatie en/of een warmtepomp geïnstalleerd hebben. Na de aanschaf of installatie zien zij hun taak vaak als "volbracht" en er wordt dan ook geen verdere noodzaak gezien om (meer) energie te besparen door bijvoorbeeld apparaten te vervangen of anders te gebruiken. Deze groep heeft logischerwijs geen belangstelling bij *Speur de Energieslurper*.

Zomerfair Hoogersmilde

Dorpsbelangen Hoogersmilde organiseerde zaterdag 6 juli een zomerfair. Voor bezoekers was er een brocante fair, een kindermarkt en een duurzaamheidsmarkt. Op de duurzaamheidsmarkt stonden Duurzaam Bovensmilde, Energie van Ons, een lokale bijenimker en de Hanzehogeschool met het project 10.000 Duurzame Huishoudens. Bezoekers konden daarnaast ook een proefrit maken in twee elektrisch aangestuurde auto's. Naast een tafel met materialen van de actie en een banner is er dit keer ook een campingsetje met (elektrische) apparaten opgezet, o.a. een gasbrander, een elektrische ventilator en kachel. Er is op deze manier geprobeerd aan te sluiten op het vakantiegevoel van de bezoekers en op deze manier met ze in gesprek te raken over elektriciteitsgebruik.

47

Er zijn in totaal 52 bezoekers bij de stand langsgelopen en gesproken. De zomerfair leverde slechts één aanmelding op. Ondanks dit teleurstellende resultaat, leverde de zomerfair veel informatie op over het dorp en zijn er interessante gesprekken gevoerd met de bewoners en het lokale initiatief Duurzaam Bovensmilde.

Opvallend op de fair in Hoogersmilde was de oneerlijkheid die de oudere generatie ervaart ten opzichte van de jongere generatie. Door verschillende ouderen wordt aangegeven dat de jongere generatie geen andere (slechtere) tijden heeft gekend waarin allerlei luxeproducten nog niet vanzelfsprekend waren. Een ouder echtpaar vertelde bijvoorbeeld hoe het vroeger was om een huis te verwarmen. De man hakte zelf het hout voor de kachel en alleen de voorkamer mocht verwarmd worden. De rest van het huis was altijd koud en daar moesten ze het mee doen.

Quote van een bezoeker:

“Als ik zie wat de jongere generatie doet, namelijk drie keer per jaar met het vliegtuig op vakantie, nee, dan hoeft ik niet te besparen. Dan ben ik echt zuinig.”

Daarnaast was het opvallend dat meerdere bezoekers wantrouwend staan ten opzichte van de politiek en de industrie. Bezoekers benoemen het oneerlijk te vinden dat *“het probleem altijd maar bij de consument gelegd wordt”*. De producerende bedrijven zouden volgens de bezoekers aangepakt moeten worden.

Quote van een bezoeker:

“De industrie doet niets en wij moeten alles!”

We spreken ook een vrouw die ons vraagt eens verder onderzoek te doen en te kijken naar de bomenkap in het Drents-Friese Wold.

“Kijk naar de bomenkap, dat is gigantisch wat daar gebeurt! Mooie eiken van wel 100 jaar oud die gekapt worden, die komen niet zomaar weer terug.”

Ze uit haar zorgen over het feit dat deze oude en grote bomen veel CO₂ uit de lucht haalden, maar nu ze gekapt op de grond liggen juist veel CO₂-uitstoot veroorzaken. Ze geeft aan dat de bomenkap een probleem is:

“Dat speelt hier in de buurt, daar praten we hierover. Hoe kunnen we dit stoppen?”

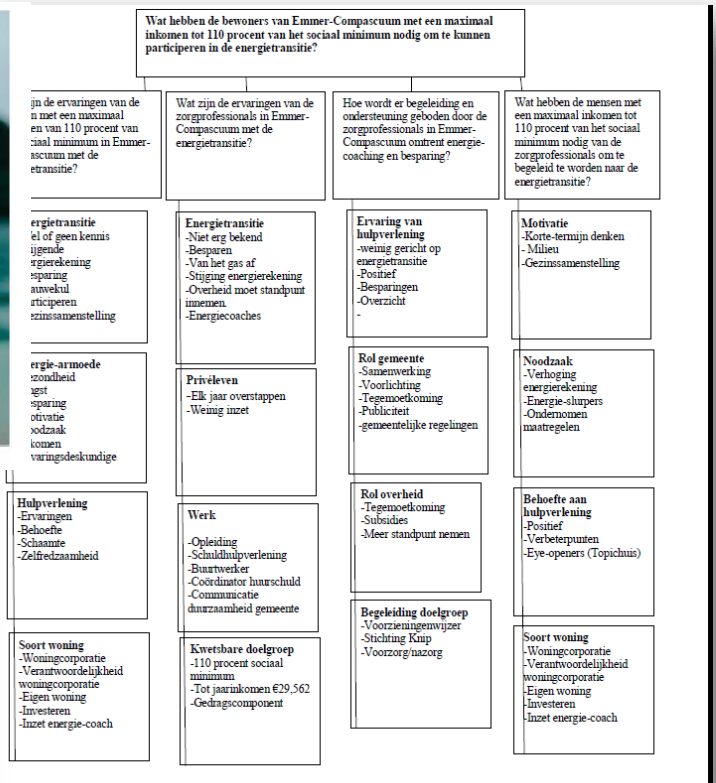
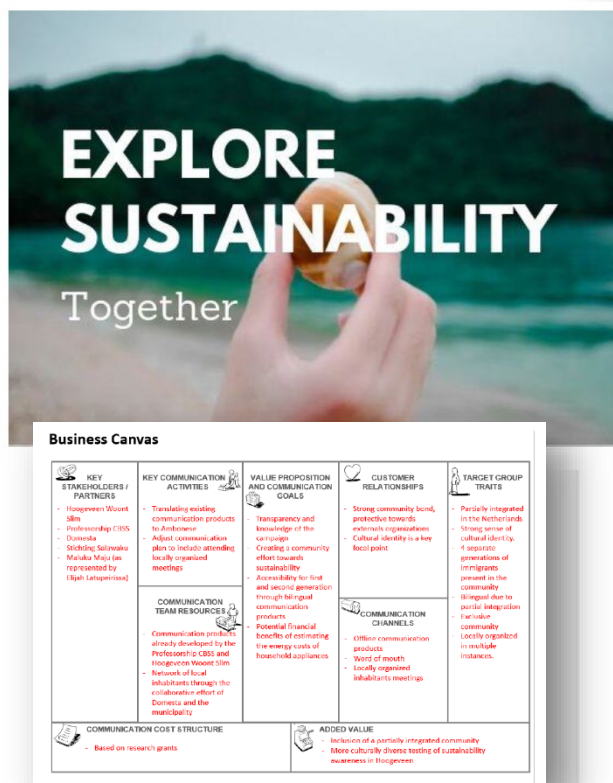
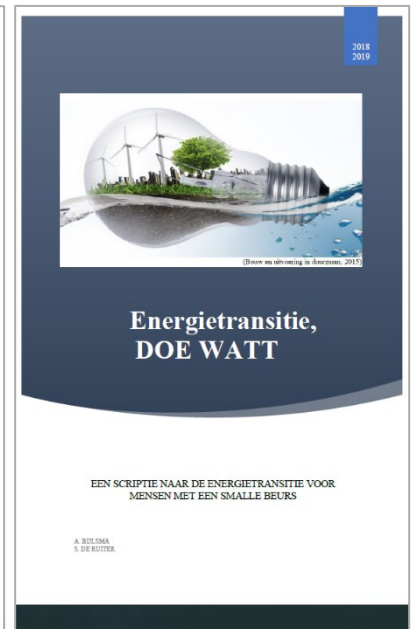
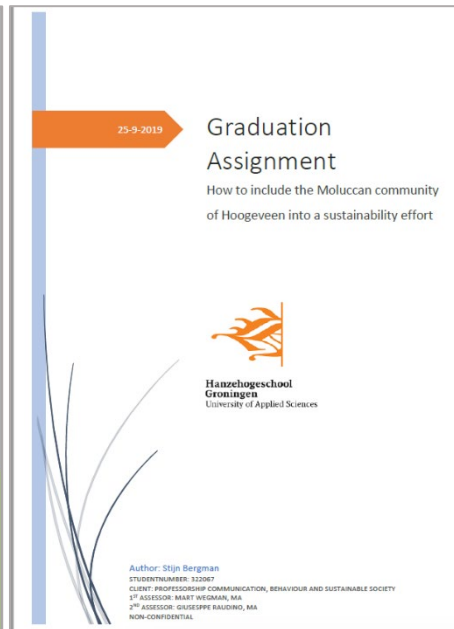
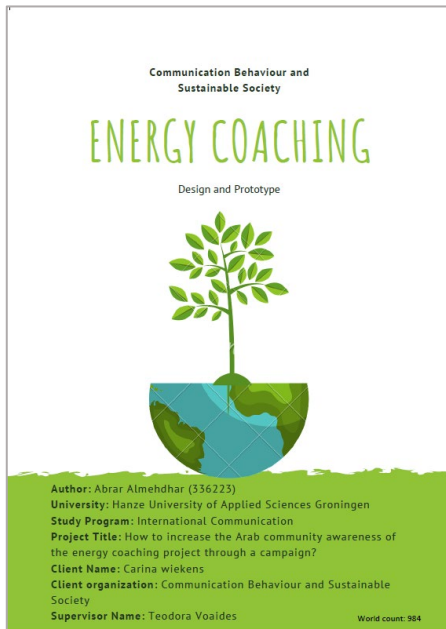
3.4.5 Inschakelen communicatieafdelingen

Er is getracht media-aandacht te organiseren voor 10.000 Duurzame Huishoudens. De communicatiemedewerkers en perswoordvoerder van de Hanzehogeschool hebben echter aangegeven op dit moment geen tijd te hebben. Ook gaven ze aan dat het aantal reacties en aanmelding n.a.v. een persbericht niet overschat moet worden. Omdat een eerder persbericht juist wel tot veel reacties leidde, hebben we geconcludeerd dat er op dit moment geen tijd was om hiermee aan de slag te gaan. Wel is aangeboden om aandacht te genereren op het moment dat we met partners, bijvoorbeeld Biblionet starten.

Hiernaast is contact gezocht met een communicatieadviseur van de provincie Drenthe met de vraag of zij ons verder kon helpen met het organiseren van media-aandacht via aanwezige mediakanalen. Zij heeft aangegeven dat zij wel een bericht via de kanalen kan versturen, ter ondersteuning van de actie. Echter, zij denkt dat de communicatie via gemeenten moet gaan, omdat zij dichterbij de inwoners staan. Zij raadt ons aan opnieuw te proberen contact op te nemen met de gemeenten zodat zij onze berichten kunnen verspreiden/overnemen via hun kanalen. Wanneer de berichten verspreid worden door de gemeenten, dan kan de provincie Drenthe de berichten ook via de eigen kanalen verspreiden en dit in de content kalender meenemen.

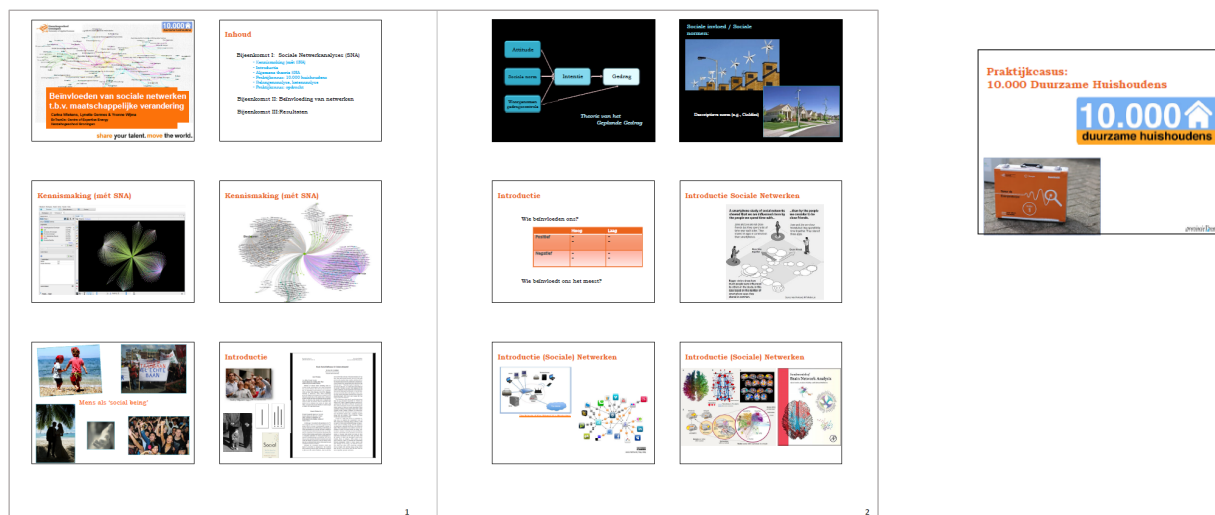
3.4.6 Betrekken van studenten

Tijdens het maken van de sociale netwerkanalyse van de provincie Drenthe is geprobeerd ook studenten te betrekken bij het project. Er hebben verschillende groepjes in het kader van hun afstudeerproject meegeholpen met de netwerkbenadering. Zo heeft een groepje van de opleiding Social Work onderzoek gedaan in Emmen naar het bereiken van mensen met een smalle beurs. Er is eveneens een studente geweest die een communicatie aanpak voor de Arabische gemeenschap heeft ontwikkeld. Een student heeft zijn afstudeerproject gericht op het ontwikkelen van een communicatieplan en het contact leggen met de Molukse gemeenschap in Hogeveen, en twee groepjes studenten naar het betrekken van grote groepen bij de energietransitie (communicatie aanpak).

Om meer studenten bij het project te betrekken, hebben we een pilot georganiseerd waarin een korte cursus sociale netwerkanalyses gratis werd aangeboden in ruil voor het oefenen van de analyses op echte casussen in Drenthe. Aan het eind van het jaar is de pilot uitgevoerd en het blijkt daadwerkelijk studenten te kunnen trekken. Echter, deze pilot heeft niet in een ideale periode plaatsgevonden (aan het eind van het schooljaar met allerlei afsluitende opdrachten en tentamens in zicht), waardoor studenten ook weer zijn afgefallen. Volgend jaar zou de cursus op een gunstiger moment gegeven kunnen worden, bijvoorbeeld aan het begin van het jaar en/of aan het begin van het tweede semester.

Deel uit de gegeven cursus Sociale Netwerkenadering met als praktijkcasus 10.000 Duurzame Huishoudens

50

3.5. Plannen voor na de zomer (jaar 2) zoals beschreven in de tussentijdse rapportage d.d. 12 juli 2019 van de resultaten van het eerste jaar

Op basis van de werkzaamheden die in mei en juni verricht zijn, zijn er minder en meer concrete plannen voor het tweede jaar van 10.000 Duurzame Huishoudens gemaakt. Van de benaderde potentiële partners heeft vrijwel iedereen ingestemd met samenwerking. Vrijwel alle partners gaven aan na de zomervakantie een start te willen maken met de actie (tijdens de zomervakantie zijn er logischerwijs te weinig mensen aanwezig). De planning zag er ten tijde van het **aanleveren van de tussentijdse rapportage van de resultaten van jaar 1 op 12 juli 2019** als volgt uit:

Plaats	Netwerk / Instantie	Schatting aantal huishoudens	Start actie
Assen	Drents Museum	30 deelnemende basisscholen per jaar aan Codename: energy. Het gemiddeld aantal leerlingen per basisschool in Drenthe is 157 (CBS, 2018). Deze 157 leerlingen voeren de actie in hun eigen gezin (met ouders/verzorgers) uit.	Sept 2019
Assen	Duurzaamheidscentrum	?	Najaar 2019
Assen	Natuur en Milieu Federatie Drenthe + Drents Energieloket	Het betreft hier 10-12 loketten op locatie. Er worden locaties gekozen waar minstens 1500 bewoners zijn.	Jan 2020

Assen	Biblionet Drenthe	Eigen werknemers om mogelijkheden voor samenwerking te verkennen (15 deelnemers)	Sept 2019
Borger en Emmen (pilots)	Biblionet Drenthe	Alle leden, inclusief kinderen en jongeren (gratis leden)	Okt 2019
Emmen	Ten Kate-flat	Ten Kate-flat Emmen telt 17 appartementen	Sep 2019
Emmen (Emmerhout)	Expeditie Emmerhout	Totaal aantal huishoudens in bevolkingsregister is 3.510	Sep 2019
Hoogeveen	n.a.v. de 'Zin in de Zomer Fair'	8 aangemelde huishoudens	Sep 2019
Nieuw-Dordrecht en Oranjedorp	Energiecoöperatie Nieuw-Oranjepoort	Het huidige leden aantal is 70	Najaar 2019
Peize	Groene Kerk van Peize	375 adressen (leden)	Sep 2019
Provincie breed	Scholen provincie Drenthe	Gegevens van CBS Statline (periode 2017-2018): Het gemiddeld aantal leerlingen per basisschool in Drenthe is 157 Voorgezet onderwijs aantal leerlingen: 30.226 leerlingen in Drenthe Middelbaar Beroepsonderwijs: 17.132 studenten in Drenthe	Sep 2019
Provincie breed	Drenthe Sport Duurzaam	?	Najaar 2019
Provincie breed	Solidair Groningen en Drenthe	Het doel van solidair Groningen en Drenthe is om 120 levensbeschouwelijke gemeenschappen te bereiken en via de levensbeschouwelijke gemeenschappen 6000 huishoudens te bereiken.	Sep-2019
Roden	n.a.v. de braderie en vlomarkt	3 aangemelde huishoudens worden indien mogelijk bij een ander initiatief aangesloten	ntb
Zuidwolde	Duurzaamheidsclub ontmoetingskerk Zuidwolde	?	Jan/Feb 2020
Roderwolde e.o.	Energiek Roderwolde	64	Okt 2019

In de tussentijdse rapportage werd een appel op de provincie gedaan en de wens naar de gemeenten geuit om berichten te verspreiden via hun mediakanalen over de actie Speur de Energieslurper, omdat inmiddels duidelijk was dat we konden verwachten dat er een provincie-dekkend netwerk van partners gecreëerd kon worden. Ook werd de wens geuit vanaf september een persbericht op te stellen vanwege het nieuws dat verschillende

instanties, waaronder bibliotheken in Drenthe, het Drents museum en verschillende energiecoöperaties met de actie starten en dat inwoners van Drenthe via die instanties mee konden doen aan Speur de Energieslurper.

3.6. Oordeel van de provincie over de behaalde resultaten en een korte reactie hierop

Op basis van de resultaten zoals beschreven staan in deze eindrapportage, is in onderling overleg met de provincie Drenthe besloten om het project te beëindigen. De belangrijkste reden hiervoor is het uitblijven van opschaling. Iets meer dan 800 Drentse huishoudens hebben tot dusver deelgenomen aan de actie Speur de Energieslurper en dat aantal blijft achter op de verwachtingen.

Hoewel in de planning van de periode na de zomervakantie de start van enkele grote projecten stond, waardoor verwacht kon worden dat in samenwerking met verschillende partners grotere aantallen bewoners bereikt konden worden dan in het eerste jaar vooral via lokale initiatieven en kleinschalige acties bereikt zijn, heeft de provincie vooral het opschalingsdoel (10.000 huishoudens) voor ogen. We hebben uiteraard begrip voor deze wijze van beoordelen. Wel dient opgemerkt te worden, zoals uit de resultaten van jaar 1 blijkt, dat vele malen meer huishoudens bereikt zijn: zowel in gesprekken als in deelname aan alternatieven, zoals bordspellen die ontwikkeld zijn voor doelgroepen waarvoor de actie te ingewikkeld bleek te zijn. In dat kader zijn opmerkelijke en hoopgevende resultaten geboekt, alleen behoorden die helaas niet tot de doelstellingen van het project.

Achteraf gezien had de onderzoeksgroep beter in kunnen zetten op deelname van slechts enkele scholen of enkele wat grotere organisaties, want dan was deelname van 3.000-4.000 huishoudens beter bereikbaar geweest. Met drie- tot vierduizend huishoudens was aangetoond dat het te verwachten viel dat 10.000 huishoudens in het tweede jaar deel zouden nemen. De keuze om tewerk te gaan met oog voor *alle inwoners* van Drenthe (en niet slechts bepaalde, gemakkelijk te bereiken groepen) is gezien voorgaande projectresultaten weliswaar voor de hand liggend en de logische vervolgstap, maar met een maximale projectduur van 2 jaar waarschijnlijk niet haalbaar. Op basis van de resultaten van het eerste jaar viel inderdaad niet te garanderen dat we het aantal van 10.000 in het tweede jaar zouden bereiken.

3.7. Afronding van het project

Zoals in paragraaf 3.5 beschreven staat, staan er werkzaamheden gepland voor het tweede jaar. De meeste plannen waarvoor nog geen concrete afspraken bestaan, zullen we de komende maand (oktober 2019) stopzetten. Lopende activiteiten trachten we correct af te ronden, hoewel we hiervoor geen mankracht en middelen meer hebben. Dit geldt in het bijzonder voor het ondersteunen van Mooie Buurt hè? (Norg) en Energiek Roderwolde, Zuidlaren, de acties van Biblionet en de twee pilots in Emmen en Borger. Het verzoek is aan de provincie geweest om de volledige lijst met geplande activiteiten te bekijken en mee te denken over de wijze waarop deze activiteiten het best beëindigd konden worden of wellicht doorgang konden vinden. De provincie kon hieraan geen medewerking verlenen, waardoor het lectoraat de werkzaamheden op eigen kracht uitgevoerd heeft. Sommige activiteiten zijn hierbij opgenomen in andere projecten die het lectoraat in de provincie uitvoert (VINDI, R-LINK). Samenvattend kan gesteld worden dat er, zoals te lezen valt in deze rapportage, vele lessen geleerd zijn. Er zijn nieuwe methoden en technieken getest en, vooral in de laatste twee maanden, talrijke acties ondernomen. Participatiestrategieën en de uitvoering ervan vormen weliswaar geen gemakkelijke trajecten, maar zijn wel degelijk haalbaar. Het lectoraat zal de geleerde lessen in bestaande en nieuwe projecten meenemen. Bovendien heeft het de selectiecriteria met betrekking tot het aangaan van nieuwe onderzoeksprojecten flink aangescherpt. Prestatieafspraken kan het lectoraat, vanwege de maatschappelijke taak (nieuwe praktijkgerichte kennis en vaardigheden opdoen), niet aangaan, waardoor meer ruimte gecreëerd wordt voor “schitterende ongelukken” (in het beste geval, maar in de opzet kan men dit enigszins afdwingen). Opschaling blijft de komende jaren een belangrijk thema. Voor nieuwe projecten geldt dat geleerde lessen meegenomen moeten worden. Een van de belangrijkste lessen is dat een aanpak per gebied, bedrijf of instelling, op maat gemaakt dient te worden om echte participatie te kunnen bewerkstelligen. Hierbij zal het lectoraat de komende jaren explicieter aandacht blijven vragen voor bepaalde groepen die in de energietransitie moeilijker mee kunnen komen.

**Hanzehogeschool
Groningen**
University of Applied Sciences

10.000
duurzame huishoudens

Contactgegevens

Dr. Carina J. Wiekens

c.j.wiekens@pl.hanze.nl

Telefoon 050-5953307

EnTranCe/Centre of Expertise Energy &
Academie voor Sociale Studies

*Lectoraat Communication, Behaviour and the
Sustainable Society*
Hanzehogeschool Groningen